

FJÁRMÁLA- STÖÐUGLEIKI

2010 • 2

Efnisyfirlit

- 3 *Formáli seðlabankastjóra*
Áfangar á leið til trausts fjármálakerfis 5

Rammagrein:

Helstu áhættuþættir og viðnámsþróttur 6

- 7 *I. Fjármálamarkaðir*
Lítill virkni og viðkvæm staða 7

- 10 *II. Fjármálafyrirtæki*
Unnið úr vandanum 10

Viðauki:

Efnahagur innlánsstofnana 31.10. 2010 12

- 21 *III. Greiðslumiðlun*
Nýskipan kjarna- og stoðkerfa framundan 21

Í fjármálastöðugleika felst að fjármálakerfið geti staðist áföll í efnahagslífi og á fjármálamörkuðum, miðlað lánsfé og greiðslum og dreift áhættu með viðhlítandi hætti.

Tilgangur ritsins um fjármálastöðugleika er:

- að stuðla að upplýstri umræðu um stöðugleika fjármálakerfisins, þ.e. um styrk þess og veikleika, áhættu sem því kann að vera búin bæði af þjóðhagslegum og rekstrarlegum toga, og viðleitni til að efla viðnámsþrótt þess;
- að greining Seðlabankans nýtist þátttakendum á fjármálamarkaði við stýringu á áhættu;
- að stuðla að markvissri vinnu og viðbúnaði Seðlabankans;
- að skýra hvernig Seðlabankinn vinnur að þeim verkefnum sem honum eru falin í lögum og varða virkt og öruggt fjármálakerfi.

Útgefandi:

Seðlabanki Íslands, Kalkofnsvegi 1, 150 Reykjavík

Sími: 569 9600, símbréf: 569 9605

Netfang: sedlabanki@sedlabanki.is

Veffang: www.sedlabanki.is

Ritstjórn:

Tryggvi Pálsson, formaður

Bryndís Ásbjarnardóttir

Gerður Ísberg

Guðmundur Kr. Tómasson

Jónas Þórðarson

Rannveig Sigurðardóttir

Sturla Pálsson

Tómas Örn Kristinsson

Þórarinn G. Pétursson

Þorsteinn Þorgeirsson

7. rit. 25. nóvember 2010

Ritið er á vefsíðu Seðlabanka Íslands

ISSN 1670-5832, prentuð útgáfa

ISSN 1670-8148, vefútgáfa

Öllum er frjálst að nota efni úr ritinu en þess er óskað að getið sé heimildar.

Merking tákna:

- * Bráðabirgðatala eða áætlun.
- 0 Minna en helmingur einingar.
- Núll, þ.e. ekkert.
- ... Upplýsingar vantar eða tala ekki til.
- . Tala á ekki við.

Áfangar á leið til trausts fjármálakerfis

Á alþjóðlegum vettvangi hefur verið unnið mikið starf á undanförmum misserum við að móta regluverk fyrir fjármálastarfsemi sem tekur mið af lærdómum fjármálakreppunnar. Mikilvægur áfangi náðist í Basel hinn 12. september sl. þegar fundur seðlabankastjóra og forstjóra fjármálaeftirlita þeirra landa sem aðild eiga að Basel-nefndinni um bankaeftirlit staðfesti nýjar alþjóðlegar viðmiðunarreglur um eiginfjárlutfall bankastofnana sem mótuð höfðu verið af Basel-nefndinni. Auk þess hefur verið samþykkt að innleiða ný viðmið varðandi hámark á skuldsetningarhlutfalli og laust fé banka. Hinar nýju reglur, sem kallaðar eru Basel-III, munu taka gildi á komandi árum og leysa þá af hólmi núgildandi Basel II reglur.

Hin nýju viðmið fela í sér að lágmarkskröfur um eigið fé banka verða auknar umtalsvert og samsetning þess er bætt með því að auka vægi bókfærðs eiginfjár (e. common equity). Að meðtöldum svokölluðum varúðarsjóð (e. conservation buffer) eykst krafan um bókfært eigið fé úr 2% í 7% og í heild eykst lágmarks áhættuleiðrétt eiginfjárlutfall úr 8% í 10,5%. Meginlærdómur alþjóðlegu fjármálakreppunnar er að viðbrögð við vaxandi kerfisáhættu í uppsveiflu og lausafjörvanda eftir að kreppan skall á voru ófullnægjandi. Krafan um aukið eigið fé bankastofnana miðar að því að fjármálafyrirtæki geti í ríkari mæli staðið af sér áföll í framtíðinni. Til viðbótar við ofangreindar lágmarkskröfur er gert ráð fyrir sveigjanlegri eiginfjárkröfu á bilinu 0-2,5% sem ákveðin verði fyrir bankakerfið í heild í hverju einstöku landi með hliðsjón af almennri útlánaþróun og öðrum þáttum sem haft geta áhrif á áhættu kerfisins. Slík sveigjanleg eiginfjárfkraflökast undir þjóðhagsvarúðareftirlit (e. macro prudential regulation) fremur en eindarvarúðareftirlit (e. micro prudential regulation), því að hún hefur þau áhrif að draga úr útlána- og eignaverðssveiflum og mildar þannig hagsveifluna. Notkun stýritækja á sviði þjóðhagsvarúðar þarf að byggja bæði á þjóðhagslegri greiningu og á greiningu á áhættu í fjármálakerfinu í heild. Í því felst meira en samlagning áhættu einstakra fjármálafyrirtækja. Þá þarf að samstillast notkun slíkrar fjármálastöðugleikastefnu við peningastefnuna. Þetta þarf að hafa í huga þegar tekin er ákvörðun um hvernig og af hverjum þessum stýritækjum er beitt en það er hverri þjóð í sjálfsvald sett. Íslendingar þurfa að kynna sér vel hinar nýju viðmiðunarreglur sem felast í Basel-III en þær munu rata inn í ESB-regluverk og þannig inn í hið íslenska í gegnum EES-samninginn.¹ Það mun þó taka nokkurn tíma þar sem einstakir þættir Basel-III regluverksins verða innleiddir í áföngum á árunum 2013-2019. Það er hins vegar ekk-

1. Frekari upplýsingar um Basel-III er að finna á heimasíðu Alþjóðagreiðslubankans í Basel, sjá t.d. <http://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>

ert sem kemur í veg fyrir að einstök lönd innleiði reglurnar fyrr hjá sér. Þá mega Íslendingar ekki gleyma því sem þeim varð svo hált á í aðdraganda fjármálakreppunnar að alþjóðleg viðmið varðandi reglur um eigið og laust fé banka fela í sér lágmarksviðmiðun sem ekki er víst að dugi við eftirlit og stjórnun á innlendu fjármálakerfi.

Margvísleg vinna hefur einnig verið í gangi hér á landi til að bæta regluverk og eftirlit með fjármálastarfsemi. Þegar hafa verið færðar í lög breytingar sem bæta úr ýmsum veikleikum sem voru í regluverki innlendra fjármálafyrirtækja, svo sem varðandi lán gegn veði í eigin hlutabréfum, lán til eigenda og stórar áhættuskuldbindingar. Framundan er vinna við að bæta úr ágöllum sem voru á skipulagi og tækjum er miða að því að varðveita fjármálastöðugleika. Í því sambandi hefur verið boðað að lög um Seðlabanka Íslands og lög um opinbert eftirlit með fjármálastarfsemi verði tekin til endurskoðunar. Í því efni þarf einnig að líta til alþjóðlegrar reynslu og þeirrar endurskoðunar sem nú á sér stað víða um heim að því er varðar þjóðhagsvarúð, fyrirkomulag fjármálaeftirlits og þátt seðlabanka í hvoru tveggja. Seðlabanki Íslands hefur á undanförunum mánuðum unnið að athugunum á þessu og mun á næstu vikum birta skýrslu um efnið.

Fjármálaeftirlitið og Seðlabanki Íslands hafa á undanförunum mánuðum unnið sameiginlega að því að móta tillögur um samstarf stofnananna um mat kerfisáhættu í fjármálakerfinu, gagnkvæm upplýsingaskipti og sameiginlega gagnagrunna. Mun afraksturinn birtast á næstunni í endurbættum samstarfssamningi þessara stofnana. Með þessu eru tvær helstu eftirlitsstofnanir fjármálakerfisins að taka höndum saman um að bæta úr þeim ágöllum sem voru á verkaskiptingu og upplýsingaskiptum fyrir hrún, eftir því sem mögulegt er innan núverandi lagaramma.

Áfram er unnið að því að bæta virkni og öryggi greiðslumiðlunarkerfa. Þannig undirrituðu eigendur Reiknistofu bankanna og Fjölgreiðslumiðlunar hf. rammksamkomulag hinn 15. nóvember sl. sem miðar að því að skilja á milli innviða og samkeppnisrekstrar í greiðslumiðlun. Seðlabanki Íslands mun þá draga sig út úr Reiknistofu bankanna en taka að fullu yfir starfsemi Fjölgreiðslumiðlunar. Hann mun því í framtíðinni eiga og reka innviði kerfisins. Einnig hefur verið unnið að ýmsum könnunum og þróun greiðslukerfa sem hafa aukið öryggi að markmiði, eins og lesa má nánar um í kafla III í þessari skýrslu.

Enn er óvissa um eiginfjárstöðu fjármálafyrirtækja og skuldastöðu heimila og fyrirtækja. Mikilvægt er að minnka þessa óvissu til að traust skapist á fjármálafyrirtækjunum og fjárfesting og þjóðarbúskapurinn nái sér á strik. Seinni dómur Hæstaréttar um gengisbundin lán sem kveðinn var upp í septembermánuði sló gólfi undir neikvæð áhrif ólöglegar gengistryggingar á eigið fé fjármálafyrirtækjanna, þótt áfram ríki nokkur óvissa um hversu víðtækt vandamálið er. Frumvarp efnahags- og viðskiptaráðherra um gengislán er því mikilvægt skref til þess að flýta niðurstöðu í því efni og stuðla þannig að því að meiri skriður komist á fjárhagslega endurskipulagningu heimila og fyrirtækja.

Á næstu mánuðum mun skýrast hvort ólögmæti gengistryggingar hefur þær afleiðingar að eigendur fjármálafyrirtækja þurfi að leggja þeim til aukið eigið fé. Það mun þó ekki nægja til að gefa fjármálafyrirtækjunum það heilbrigðisvottorð sem þarf til þess að hægt sé að losa verulega um gjaldeyrishöftin. Fjármögnun fjármálafyrirtækja er nú varin af höftunum og yfirlýsingu stjórnvalda um að innlán séu að fullu tryggð. Mikilvægt er að traust á fjármálakerfið verði nægjanlegt til að fjármögnun kerfisins standist án þessara varna. Í því sambandi er það einnig mikilvægt viðfangsefni að endurreisa virkni fjármálamarkaða sem áður léku stórt hlutverk í fjármögnun og áhættudreifingu og að opna á ný aðgang fjármálafyrirtækja og annarra aðila að erlendum lánamörkuðum. Þetta verða verkefni næstu missera ásamt vinnu við að þróa regluverk og eftirlit sem dugar betur til að draga úr líkum á fjármálaáföllum en það fyrirkomulag sem var fyrir hrun.

Helstu áhættuþættir og viðnámsþróttur

Í töflunum hér fyrir neðan er gerð grein fyrir helstu áhættuþáttum og viðnámsþrótti í núverandi stöðu með líkum hætti og áður hefur verið gert, en greiningin er takmarkaðri en í *Fjármálastöðugleika* 2010/1. Ástand á alþjóðlegum fjármálamörkuðum er viðkvæmt, meðal annars vegna fjármögnunarvanda banka og ríkissjóða sumra smærri ríkja á evrusvæðinu. Íslenska fjármálakerfið er að vinna úr margvíslegum vanda sem einkum ræðst af lökum gæðum hluta eigna banka og sparisjóða og fjármögnun þeirra. Jafnframt er virkni mikilvægra fjármálamarkaða lítil og þar með gegna þeir ekki sem skyldi hlutverki sínu að dreifa áhættu og miðla fé, bæði hlutafé og lánsfé. Á móti kemur að efnahagsáætlun stjórnvalda og peningastefnan hafa skilað hækkandi gengi á þessu ári, lækkandi verðbólgu og traustari stöðu ríkisfjármála. Unnið er að framförum í opinberri umgjörð, eftirliti og greiðslukerfum.

Tafla 1 Helstu áhættuþættir

Áhætta	Skýring
Gæði eigna innlánsstofnana	Mat á eignum banka og sparisjóða er enn háð mikilli óvissu og ójafnvægi er í efnahagsliðum. Dregið hefur úr óvissu er tengist gengisbundnum liðum. Í kjölfar langvarandi samdráttar í þjóðarbúskapnum er fjárhagsleg staða fyrirtækja og heimila veik.
Fjármögnun, lítil virkni markaða	Innlán eru uppistaðan í fjármögnun banka og sparisjóða. Þau eru yfirleitt traustari fjármögnun en skammtímalántökur á markaði en tilfærslur gætu orðið milli stofnana. Þá er fjármögnunin nú varin af gjaldeyrishöftum og yfirlýsingu um að innlán séu að fullu tryggð. Markaðir fyrir millibankalán, skuldabréf, hlutabréf og gjaldeyri eru veikburða. Bein erlend fjárfesting og aðgangur að erlendum lánamörkuðum eru enn takmörkuð.
Gallar í regluverki og eftirliti	Hrunið leiddi í ljós ýmsa galla í regluverki og eftirliti. Það tekur tíma að bæta úr því og eftir er að móta hvernig unnið verður gegn kerfisáhættu og hvaða stofnanalega umgjörð á að vera um þá starfsemi.

Tafla 2 Viðnámsþróttur

Viðnám	Skýring
Efnahagshorfur	Efnahagsáætlun stjórnvalda og peningastefnan hefur skilað styrkara gengi, lækkandi verðbólgu og traustari stöðu ríkisfjármála. Ríkissjóður tekur á sig miklar byrðar vegna hrunsins en skuldastaðan er viðráðanleg. Afgangur á viðskiptum við útlönd er grunnur fyrir stöðugleika í gengismálum á næstu árum.
Endurreisn fjármálakerfisins	Endurreisn fjármálakerfisins er langt komin. Starfsemin felst nú einkum í þjónustu við innlend fyrirtæki, stofnanir og heimili. Umsvif starfandi banka og sparisjóða eru lítil miðað við það sem áður var en kerfið er þó enn of stórt. Því þarf að hagræða meira til þess að draga úr kostnaði, m.a. með samruna.
Opinber umgjörð, eftirlit og greiðslukerfi	Unnið er að því að bæta regluverk á næstu árum og sama á við á vettvangi ESB/EES. Samsvarandi umbætur verða innleiddar á Íslandi, þ.m.t. virkara eftirlit með kerfisáhættu og heimildir til gagnaðgerða. Fjármálaeftirlitið hefur mótað nýja stefnu og framundan er endurskoðun á lögum sem varða eftirlit með starfsemi og stöðugleika fjármálakerfisins. Vonast er til að nýskipan í kjarna- og stoðkerfum greiðslumiðlunar nái fram að ganga um næstu áramót.

I. Fjármálamarkaðir

Lítill virkni og viðkvæm staða

Fjármálamarkaðir eru mikilvægur þáttur fjármálastöðugleika í tvennum skilningi. Þeir gegna mikilvægu hlutverki við miðlun lánsfjár frá þeim sem spara til hinna sem þurfa fé til neyslu og fjárfestingar umfram eigin sparnað. Bæði skuldabréfa- og hlutabréfamarkaðir hafa einnig mikilvæg áhrif á fjármögnun, tekjur og efnahagsreikning fjármálafyrirtækja. Því er mikilvægt fyrir stöðugleika fjármálakerfisins í heild að þessir markaðir hafi næga dýpt og að verðmyndum á þeim sé ekki sveiflukennnd úr hófi fram. Enn eru þessir markaðir verulega laskaðir eftir áföll fjármálakreppunnar. Skilvirkni og dýpt er mjög ábótavant. Á hlutabréfamarkaði hefur fyrirtækjum fækkað, á gjaldeyrismarkaði hefur dregið enn frekar úr veltu og velta á millibankamarkaði með krónur er lítil, en svipuð og nokkuð jafnari en á árinu á undan. Velta á skuldabréfamarkaði er álíka og á sama tíma í fyrra. Skuldabréfamarkaður er dýpsti og virkasti markaðurinn. Má rekja það til aukinnar útgáfu ríkissjóðs, tiltölulegra fárra annarra vænlegra fjárfestingarkosta og þess að útlendingar eiga töluvert af ríkisbréfum sem þeir geta ekki leyst út vegna gjaldeyrishafta. Í þeirri þvinguðu stöðutöku felst jafnframt áhætta sem nauðsynlegt er að leysa úr áður en gjaldeyrishöftin eru afnumin.

Skuldabréfamarkaður

Velta fyrstu 9 mánuði 2010 hefur að jafnaði verið 225 ma.kr. á mánuði samanborið við 229 ma.kr. árið áður. September skar sig úr en veltan í þeim mánuði var 487 ma.kr. sem er sú mesta frá því í september 2008 áður en bankarnir hrundu en þá jókst eftirspurn eftir öruggum ríkistryggðum verðbréfum mikið. Eins og sjá má á meðfylgjandi mynd hækkaði verð ríkisskuldabréfa hratt í síðustu viku sl. ágústmánaðar og fram í miðjan september, en hækkunin hóf að ganga til baka skömmu áður en yfirlýsing peningastefnunar var birt 22. september sl. en lækkaði síðan snarpt í framhaldinu. Ýmislegt bendir til að ein ástæða þessarar miklu sveiflu hafi verið að markaðsaðilar hafi í einhverjum mæli misskilið yfirlýsingu peningastefnunar í ágúst þannig að áformum um afnám haft verið slegið á frest. Þessi misskilningur leiðréttist síðan þegar peningastefnunar gaf út yfirlýsingu sína í september. Skuldsett stöðutaka og hefðbundin bóluhegðun magnaði síðan sveifluna enn frekar. Verð á bréfum með skemmri líftíma lækkaði minna en á þeim lengri. Líklegt er að það skýrist að nokkru leyti af áætlun stjórnvalda um afnám gjaldeyrishafta sem kynnt var í ágúst 2009 þar sem gert er ráð að höftum verði fyrst létt af lengri skuldabréfum. Margir eigendur ríkisverðbréfa töldu að það myndi leiða til söluprýstings á lengstu flokkunum og ákváðu því að selja bréfin sín áður til að verjast gengistapi. Óvissa á meðal fjárfesta um tímasetningu og framkvæmd gjaldeyrishafta virðist vera stór óvissuþáttur við verðlagningu innlendra skuldabréfa um þessar mundir.

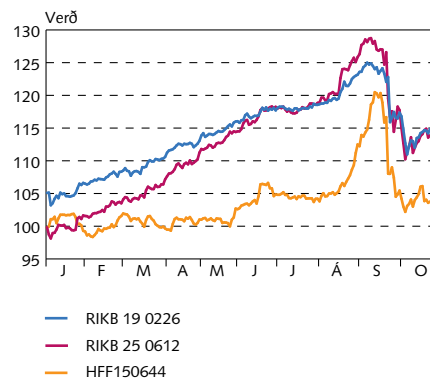
Millibankamarkaður með krónur svipaður og á síðasta ári

Í aðdraganda bankahrunsins minnkaði velta á millibankamarkaði. Traust á milli fjármálafyrirtækja minnkaði og þau leituðu í auknum mæli í fyrirgreiðslu til Seðlabankans. Sömu hegðun mátti sjá erlendis. Í kjölfar

Mynd I-1

Verð á óverðtryggðum ríkisbréfum á gjalddaga 2019, 2025 og íbúðabréfum á gjalddaga 2044, á skuldabréfamarkaði

Daglegar tölur 1. janúar - 22. október 2010

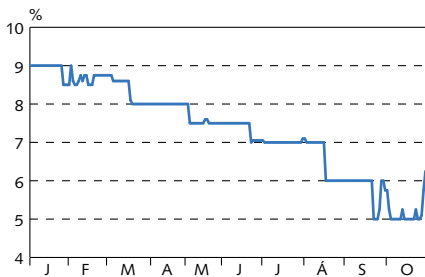

Heimild: Kauphöll Íslands.

Mynd I-2

Einnar nætur REIBOR-vestir

Daglegar tölur 1. janúar - 27. október 2010

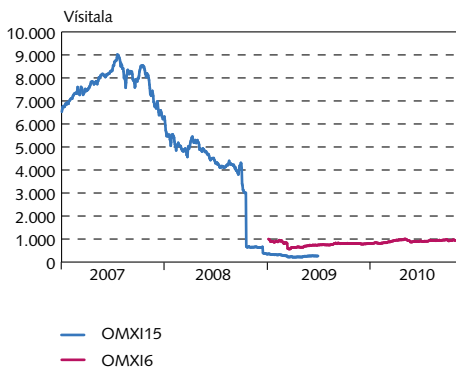

Heimild: Seðlabanki Íslands.

Mynd I-3

Hlutabréfavísitalur

Daglegar tölur 1. janúar 2007 - 22. október 2010

Heimild: Kauphöll Íslands.

hrunsins fækkaði viðskiptavökum á millibankamarkaði með krónur úr sex í þrjá, sem eru stóru viðskiptabankarnir. Velta minnkaði því enn frekar á árinu 2009 og var engin velta á markaðnum í 5 mánuði af 12. Það sem af er árinu 2010 er velta á markaðnum farin að nálgast veltuna fyrir allt árið 2009. Veltan er jafnari en árið á undan og minni munur á veltuminnsta og –mesta mánuði ársins. Líklegt er að fjöldi viðskipta á árinu 2010 verði svipaður og á árinu 2009. Velta á árinu 2010 gæti orðið aðeins hærrí en á síðastliðnu ári en jafndreifðari yfir árið.

Millibankamarkaður með krónur er aðallega notaður í þeim tilgangi að jafna greiðslufæði fjármálafyrirtækja milli daga. Vaxtamyndun á honum fylgir vaxtaákvörðunum Seðlabankans en REIBOR-vestir eru einnig notaðir sem vaxtaviðmið í öðrum viðskiptum. Að jafnaði eru hreyfingar á REIBOR-vöxtum mjög litlar milli vaxtaákvörðana Seðlabankans þrátt fyrir viðskipti. REIBOR-markaðurinn er mikilvægur farvegur fyrir lausafjárstýringu bankakerfisins. Markaðurinn einkennist enn af því að lánalínur á honum eru litlar og ekki eru allir viðskiptabankar þátttakendur á honum. Þrátt fyrir ákveðna vankanta hefur markaðurinn aðeins lifnað við.

Tafla I-1 Millibankamarkaður með krónu

	2007	2008	2009	2010 ¹
Velta, m.kr.	1.355.570	700.102	301.530	292.500
Velta á mánuði, m.kr.	112.964	58.342	25.128	23.667
Bil veltu á mánuði, ² ma.kr.	49-158	1,5-250	0-128	2-65
Fjöldi viðskiptavaka	6	6	3	3
Fjöldi viðskipta	1480	502	161	140

1. 2. janúar - 27. október. 2. Sýnir veltuhæsta og veltulægsta mánuðinn.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Hlutabréfamarkaður

Við hrun bankanna þriggja, Landsbanka, Glitnis og Kaupþings, í október 2008, varð íslenskur hlutabréfamarkaður fyrir hörðum skelli enda hafði samanlagt markaðsverðmæti þeirra verið yfir 60% af heildarverðmæti skráðra félaga í kauphöllinni fyrir hrun. Í árslok 2007 var markaðsvirði skráðra bréfa í kauphöllinni 2.570 ma.kr. eða um 196% af vergri landsframleiðslu. Úrvalsvísitalan (OMX15), sem mældi breytingar á verðmæti fimmtán stærstu og veltumestu félaganna í kauphöllinni hverju sinni, var á uppleið og fór hæst í 9.016 stig í júlí 2007. Í kjölfar hrunsins hefur skráðum félögum fækkað mjög mikið og velta á markaðnum er lítil. Í lok árs 2009 var markaðsvirði skráðra hlutabréfa í kauphöll komið niður í 208 ma.kr. eða tæp 14% af vergri landsframleiðslu og einungis 10 félög skráð á aðalista. Engar nýskráningar urðu á árinu en fimm fyrirtæki voru afskráð af aðalmarkaði.

Í kjölfar breyttra aðstæðna á markaðnum tók gildi í janúar 2009 ný úrvalsvísitala, OMX16, í henni eru sex félög, og byrjaði hún með upphafsgildið 1000. Vísitalan hefur sveiflast töluvert, fór lægst í um 563 stig í mars 2009 en í lok september 2010 var hún 920 stig. Í lok apríl 2010 voru hlutabréf Bakkavarar tekin úr viðskiptum og fækkaði þá félögunum enn um eitt. Markaðsverðmæti skráðra fyrirtækja á aðalmarkaði í lok september 2010 var rúmum 234 milljarðar og velta fyrstu níu mánuði ársins 15,3 ma.kr., samanborið við 44 ma.kr. á sama

tíma árið 2009. Óhætt er að segja að rólegt hafi verið yfir innlendum hlutabréfamarkaði frá hrúni. Lítið traust er á markaðinn og hafa viðskipti að mestu færst yfir á skuldabréfamarkaðinn þar sem ríkistryggð skuldabréf hafa verið allsráðandi. Af þeim 9 félögum sem nú eru á aðallista eru 4 færeysk en viðskipti með eitt þeirra, Eik banka, hafa verið stöðvuð. Ljóst er því að mikil þörf er á fleiri fyrirtækjum inn á hlutabréfamarkaðinn. Myndi það auka valkosti fjárfesta, auka traust og gera markaðinn virkari.

Tafla I-2 Hlutabréfamarkaður

	2007	2008	2009	Lok sept. 2010 ¹
Markaðsverðmæti fyrirtækja í árslok, m.kr.	2.570.611	737.054	207.978	234.103
Markaðsverðmæti KB, GLB, LÍ, m.kr.	1.375.573	483.516	-	-
Fjöldi skráðra fyrirtækja ¹	30	18	13	12
OMX115, vísitalan	6.318,0	352,2	-	-
OMX16, vísitalan	-	-	815,0	920,1
Velta á hlutabréfamarkaði, ma.kr.	3.122	1.222	50,5	15,3

1. 1. janúar - 30. september. 2. First North og aðallisti.
Heimild: Kauphöll Íslands.

Gjaldeyrismarkaður

Fyrstu níu mánuði ársins 2010 styrktist gengi krónu gagnvart evru um rúmlega 16% og 12,4% gagnvart viðskiptaveginni gengisvísitölu. Á síðasta ári lækkaði gengi krónunnar um 5,5% gagnvart evru. Viðskipti á millibankamarkaði með gjaldeyri hafa verið lítil og hafa fjármála-fyrirtækin að mestu leyti jafnað út flæði hjá sér í innanhússviðskiptum. Vegna þess hve markaðurinn er grunnur þarf lítið að gerast til þess að hreyfa hann. Töluvert færri viðskipti hafa verið á markaðnum en á síðastliðnu ári. Velta á millibankamarkaði með gjaldeyri fyrstu níu mánuði ársins var 12,8 ma.kr. þar af var hlutfall Seðlabankans í veltunni um 18% eða 2,4 ma.kr. Á síðasta ári var heildarvelta ársins rúmir 62 ma.kr. og hlutur Seðlabankans á markaðnum um 24%, en bankinn seldi gjaldeyri inn á markaðinn við og við allt fram í nóvember 2009. Í lok ágúst 2010 hóf Seðlabankinn regluleg kaup á gjaldeyri er miða að því að auka þann hluta gjaldeyrisforðans sem er ekki fenginn að láni. Seðlabankinn kaupir 1,5 m. evra af viðskiptavökum einu sinni í viku. Fjárhæðin var valin með það að leiðarljósi að áhrif á gengi krónunnar yrðu sem minnst og hefur það gengið eftir.

Viðskipti með krónur á aflandsmarkaði hafa verið takmörkuð það sem af er árinu. Eftir að lokað var fyrir glufur í framfylgd gjald-eyrishafta í október 2009 dró verulega úr möguleikum á að koma aflandskrónum til landsins og hafa viðskipti á aflandsmarkaði dregist saman í kjölfar þess.

Tafla I-3 Millibankamarkaður með gjaldeyri

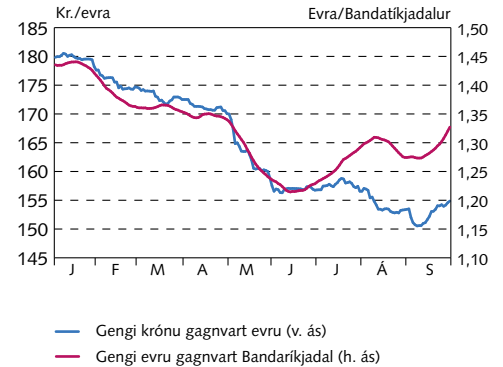
	2009	2010 ¹
Velta, m.kr.	62.427	12.834
Velta Seðlabankans, m.kr.	14.937	2.364
-Veiking/+styrking gagnvart evru	-5,5%	16,15%
-Veiking/+styrking gengisvísitölu	-7,03%	12,4%
Fjöldi viðskipta	1.179	180

1. 1. janúar - 30. september.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Mynd I-4

Gengi krónu gagnvart evru og evru gagnvart Bandaríkjadál

Daglegar tölur 1. janúar - 30. september 2010

Heimild: Seðlabanki Íslands.

II Fjármálafyrirtæki¹

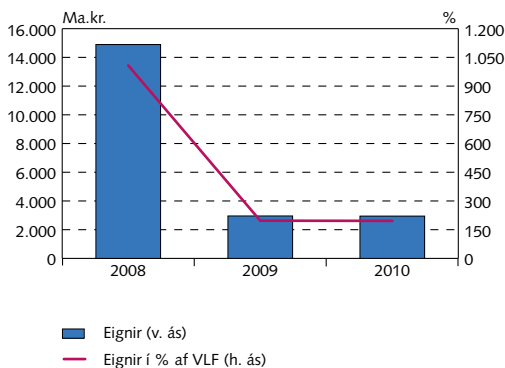
Unnið úr vandanum

Enn er glímt við afar vandasöm viðfangsefni hjá fjármálafyrirtækjum. Mikið fé hefur verið lagt til endurreisnar þeirra og eignarhaldið liggur nú ljóst fyrir. Endurskipulagning skulda fyrirtækja og heimila stendur yfir en unnið er úr vandanum m.a. með hliðsjón af nýlegum dómum Hæstaréttar um ólögmati gengistryggingar og tilheyrandi vaxtaviðmið. Tölvvert misvægi er á milli eigna og skulda fjármálafyrirtækja í erlendum gjaldmiðlum og hefur Seðlabankinn til athugunar að aðstoða við lausn vandans. Líklegt er þó að fyrrgreindir dómar muni leiða til þess að gjaldeyrismisvægi bankanna minnki nokkuð. Lausfjárhætta viðskiptabanka og sparisjóða tengist að mestu hættu á úttektum innlána auk óvissu um innstreymi af útlánasafni. Erlendir aðilar og bú gömlu viðskiptabankanna eiga talsverðar innstæður í viðskiptabönkunum. Bankarnir þurfa að vera viðbúnir þeim möguleika að hluti framangreindra innstæðna verði færður úr landi með tilheyrandi áhrifum á lausfjárstöðu og flæði á gjaldeyrismarkaði. Í lok júní sl. uppfylltu stærstu viðskiptabankarnir kröfur Fjármálaeftirlitsins um 16% lágmark eiginfjárlutfalls og fram hefur komið að þeir muni ráða við áhrif nýlegra dóma Hæstaréttar um gengistryggingu og vaxtaviðmið. Endurskipulagning sparisjóða hefur staðið yfir í nokkurn tíma og sér nú fyrir enda hennar. Ljóst er að leggja þarf íbúðalánasjóði til umtalsvert aukið eigið fé á næstunni.

10

FJÁRMÁLASTÓÐUGLEIKI
2010 • 2

Mynd II-1
Eignir innlánsstofnana, hlutfall af VLF¹

1. Innlánsstofnanir, september 2008, desember 2009 og júní 2010.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Fjármálakerfi

Heildareignir fjármálakerfisins námu um 7.600 ma.kr. í lok júní 2010. Viðskiptabankar og sparisjóðir, öðru nafni innlánsstofnanir, eru stærsti aðillinn í fjármálakerfinu. Eignir þeirra námu tæplega 3.000 ma.kr. eða um tvöfaldri vergri landsframleiðslu og hækkuðu einungis lítillega frá áramótum. Við þrot Byrs sparisjóðs í apríl síðastliðnum voru eignir færðar frá sparisjóðnum til Byrs hf. sem er viðskiptabanki. Við það dróst sparisjóðakerfið mjög saman og í lok júní námu heildareignir starfandi sparisjóða einungis um 5% af heildareignum innlánsstofnana. Eignir annarra lánaþyrirtækja en viðskiptabanka og sparisjóða námu 1.145 ma.kr. Langstærstur hluti þeirra eru eignir íbúðalánasjóðs.

Tafla II-1 Eignir fjármálakerfisins¹

Eignir, ma.kr.	31.12.2009	30.06.2010
Bankakerfi	3.910	3.994
þ.a. viðskiptabankar	2.573	2.796
þ.a. sparisjóðir	383	150
Ýmis lánaþyrirtæki	1.194	1.145
þ.a. íbúðalánasjóður	795	833
Lífeyrissjóðir	1.848	1.900
Tryggingarfélag	129	137
Verðbréfa- og fjárfestingarsjóðir	200	264
Lánasjóðir ríkisins	148	157
Heildareignir	7.430	7.597

1. Ekki tekið tillit til innbyrðis viðskipta. Erlendir aðilar ekki meðtaldir.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

1. Í þessum kafla er fjallað um starfandi viðskiptabanka og sparisjóði auk ýmis lánaþyrirtæki. Jafnframt fylgir viðauki með efnahagsyfirlitum innlánsstofnana fyrir lok október 2010. Villur eða skekkjur geta verið í gögnum sem Seðlabankinn fær frá fjármálafyrirtækjum og Fjármálaeftirlitinu. Gerður er fyrirvari um framsetningu talna og ályktanir vegna áreiðanleika aðfenginna gagna sem og hugsanlegrar lagalegrar óvissu.

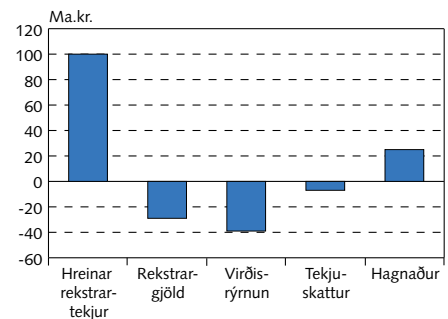
Viðskiptabankar

Samanlögð arðsemi eigin fjár samstæðna stærstu viðskiptabanka nam um 16% á fyrri ársþingi 2010.² Á tímabilinu námu hreinar vaxta-tekjur 44 ma.kr. og samanlagður vaxtamunur var 3,5%.³ Vaxtamunur hefur því aukist frá árinu 2009 en þá nam hann 2,4%. Vegna hugsanlegra útlánatapa umfram niðurfærslu við kaup á eignum gömlu bankanna þarf vaxtamunur næstu misseri að vera nægur til þess að eigið fé skerðist ekki. Eignir bankanna eru að mestu leyti fjármagnaðar með skuldum á óverðtryggðum vöxtum, einkum innlánum. Lækkun innlánsvaxta á fyrri hluta ársins 2010 leiddi til meiri vaxtamunar en ella. Á fyrri helmingi ársins námu þóknunartekjur um 8 ma.kr. og tekjur af fjármálastarfsemi um 6 ma.kr. Hagnaður var af markaðs-skuldabréfum en tap á hlutabréfum og afleiðum. Þrátt fyrir styrkingu krónunnar á tímabilinu nam gengishagnaður um 5 ma.kr., einkum vegna fjármagnsuppyggingar NBI hf. sem fjármagnar sig að stórum hluta með erlendu láni frá Landsbanka Íslands hf. Á tímabilinu voru umtalsverðar tekjur af metinni virðishækkun útlánasafnsins sem nýju bankarnir tóku yfir af þeim gömlu. Samanlögð tekjufærsla viðskiptabankanna vegna metinnar virðishækkunar yfirtekinna útlána nam þannig 33 ma.kr. eða 33% af hreinum rekstrartekjum.⁴ Sé litið framhjá tekjum af fjármálastarfsemi og öðrum tekjum, m.a. vegna uppfærslu yfirtekinna útlána, nam rekstrarkostnaður í hlutfalli af reglulegum tekjum um 55%. Á tímabilinu nam virðisrýrnun útlána um 39 ma.kr. Hluti hennar er til kominn vegna niðurfærslu gengisbundinna útlána sem Hæstiréttur hefur dæmt ólögleg. Virðisrýrnun útlána í hlutfalli af hreinum vaxtatekjum nam 88%. Mikil virðisrýrnun helst í hendur við endurskipulagningu útlána og mikil vanskil viðskiptamanna.

Í lok júní 2010 nam bókfært virði heildarútlána viðskiptabankanna tæplega 2.000 ma.kr. Rúmlega helmingur útlána bankanna var gengisbundinn og um fjórðungur verðtryggður. Lán viðskiptabankanna til fyrirtækja námu um 59% af heildarútlánunum, 24% voru til heimila og um 5% til erlendra aðila. Frá bankahrúningu haustið 2008 hefur eftirspurn eftir nýjum útlánunum verið afar lítil. Í júní nam bókfært virði heildarútlána samstæðna þriggja stærstu viðskiptabanka um 1.765 ma.kr. og jukust þau lítillega frá áramótum. Á sama tíma nam fjárhæð afskriftareiknings útlána rúmlega 128 ma.kr. eða um 7,3% af heildarútlánunum. Staða afskriftareiknings útlána endurspeglar virðisrýrnun útlána eftir stofnun nýju bankanna.

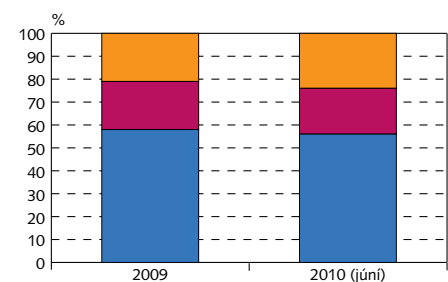
Við stofnun nýju bankanna var hluti útlána gömlu bankanna færður yfir til hinna nýju með umtalsverðum afslætti enda þá þegar ljóst að virðisrýrnun yrði mikil og líkur á fullri innheimtu í mörgum tilfellum hverfandi. Á undanförunum mánuðum hafa útlán verið endurskipulögð í auknum mæli og er nú svo komið að rúm 39% af útlánunum nýju bankanna eru í vanskilum eða greiðslur á gjalddaga taldar ólík-

Mynd II-2

Tekjur og gjöld viðskiptabanka¹

1. Samstæður stærstu viðskiptabanka, fyrri ársþingur 2010. Heimildir: Árslutareikningar viðskiptabanka.

Mynd II-3

Heildarútlán viðskiptabanka eftir tegundum lána¹

■ Gengisbundin lán
■ Óverðtryggð lán
■ Verðtryggð lán

1. Viðskiptabankar, móðurfélög. Heimild: Seðlabanki Íslands.

2. Með stærstu viðskiptabönkum er átt við Arion banka hf., Íslandsbanka hf. og NBI hf.
3. Hreinar vaxtatekjur og vaxtamunur að teknu tilliti til metinnar nettó virðishækkunar yfirtekis útlánasafns.
4. Tekjur vegna metinnar virðishækkunar yfirtekinna útlánasafna að teknu tilliti til gjaldfærslna vegna breytinga á virði eignatengdra skuldabréfa.

legar.⁵ Ljóst er að stór hluti þessara lána þarfnast endurskipulagningar. Þegar bankarnir ljúka endurskipulagningu þeirra útlána sem eru ekki í skilum kemur staða þeirra betur í ljós og þar með frekara svigrúm þeirra til að aðstoða heimili og fyrirtæki í greiðsluerfiðleikum.

Tafla II-2 Hlutfall heildarútlána í skilum og vanskilum¹

Allir lánaflokkar	31.12.2009	31.08.2010
Lán í skilum án endurskipulagningar	44%	35%
Lán í skilum eftir endurskipulagningu	14%	26%
Lán í 90 daga vanskilum eða greiðslur ólíklegar	42%	39%
Samtals	100%	100%

1. Samstæður þriggja stærstu viðskiptabanka. Bókfært virði.

Heimild: Fjármálaeftirlitið.

Enn er óvíst hve mikil áhrif dómar Hæstaréttar vegna gengisbundinna lána hafa á eignasafn bankanna. Nú liggur fyrir Alþingi frumvarp efnahags- og viðskiptaráðherra um breytingar á lögum nr. 38/2001, um vexti og verðtryggingu. Frumvarpið kann að breytast í meðförum þingsins og því er óvíst að hve miklu leyti óvissu um þennan lánaflokk verður að fullu eytt þegar og ef breytingar verða samþykktar.

Í eftirfarandi töflu má sjá veðhlutföll fasteignaveðlana þriggja stærstu viðskiptabankanna. Eins og fram kemur eru um 22% af upphæð lánanna með veðhlutfall hærra en 90%. Víða erlendis hafa stjórnvöld sett reglur um hámark fyrir veðhlutfall, svo sem í Noregi (90%) og Svíþjóð (85%)

Tafla II-3 Veðhlutföll fasteignaveðlana¹

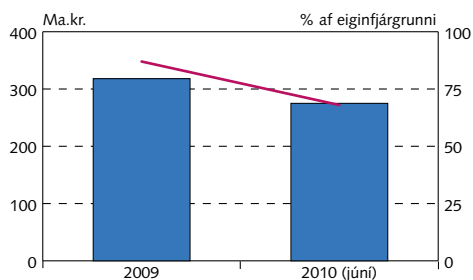
Veðhlutföll	30.06.2010
Veðhlutfall 0-50	33%
Veðhlutfall 50-70	19%
Veðhlutfall 70-90	22%
Veðhlutfall 90-100	8%
Veðhlutfall yfir 100	14%
Veðhlutfall óþekkt	4%
Samtals	100%

1. Móðurfélög þriggja stærstu viðskiptabanka. Hlutfall útlána af markaðsvirði fasteigna.

Heimild: Fjármálaeftirlitið.

Mynd II-4

Stórar áhættuskuldbindingar¹

■ Áhættuskuldbindingar, nettó (v. ás)
— Áhættuskuldbindingar í % af eiginfjárgrunni (h. ás)

1. Samstæður viðskiptabanka.
Heimild: Fjármálaeftirlitið.

Samkvæmt upplýsingum frá Fjármálaeftirlitinu námu samanlagðar fjárhæðir stórra áhættuskuldbindinga hjá samstæðum viðskiptabankanna um 275 ma.kr. í lok júní 2010 eða um 68% af eiginfjárgrunni þeirra.^{6,7} Heildarfjöldi áhættuskuldbindinga sem nema 10% eða meiru af eiginfjárgrunni var 19 og þrjár námu meiru en 25%

- Stór hluti útlána í vanskilum hafði þegar verið færður niður þegar nýju bankarnir voru stofnaðir.
- Stórar áhættuskuldbindingar eru skuldbindingar (lánveitingar, verðbréfaeign, eignarhlutir, veittar ábyrgðir o.fl.) vegna einstakra viðskiptamanna eða fjárhagslega tengdra aðila sem nema 10% eða meira af eiginfjárgrunni fjármálafyrirtækis. Samkvæmt lögum nr. 161/2002, um fjármálafyrirtæki, má áhætta vegna eins eða fleiri innbyrðis tengdra viðskiptamanna ekki fara fram úr 25% af eiginfjárgrunni og samtala stórra áhættuskuldbindinga má ekki fara yfir 800% af eiginfjárgrunni.
- Viðskiptabankar að Byr hf. undanskildum.

hámarki reglnanna.⁸ Fjárhæðir og fjöldi stórra áhættuskuldbindinga hafa lækkað frá sl. áramótum. Seðlabankinn er þeirrar skoðunar að svigrúm til stórra áhættuskuldbindinga eigi ekki að nýta að fullu. Þannig ættu skuldbindingar stærstu viðskiptamanna ekki að fara upp fyrir 20% af eiginfjárgrunni, hvað þá upp fyrir lögbundið hámark eins og að framan greinir. Jafnframt er mikilvægt að fyrirbyggja að fyrirgreiðsla við einstaka viðskiptamenn ásamt aðilum þeim tengdum myndi stórar áhættuskuldbindingar í bókum fleiri en eins banka. Slíkt væri áhyggjuefni út frá sjónarhóli fjármálastöðugleika.

Við stofnun nýju bankanna myndaðist mikið misvægi milli eigna og skulda í erlendum gjaldmiðlum. Stór hluti eigna gömlu viðskiptabankanna var í formi útlána í erlendum gjaldmiðlum en samsvarandi skuldir urðu eftir í þrotabúum gömlu bankanna. Misvægið er langt umfram reglur Seðlabankans og eykur þar að auki eiginfjárbindingu fjármálafyrirtækja. Markaður fyrir áhættuvarnir er svo gott sem óvirkur hérlendis auk þess sem gjaldeyrishöft setja fjármálafyrirtækjum skorður að því er varðar aðgang að slíkum viðskiptum erlendis. Þau hafa því takmarkaðar leiðir til að leiðrétta stöðuna meðan lítið traust er á íslenskum fjármálamarkaði og áhættufælni enn mikil.

Allt frá hruni bankakerfisins hafa viðskiptabankarnir unnið að lækkun misvægis eigna og skulda í erlendum gjaldmiðlum. Hefur þeim orðið nokkuð ágengt í þeim efnum. Í árshlutareikningum þriggja stærstu viðskiptabankanna er að finna leiðréttingar á gjaldeyrismissvægi í bókum þeirra með tilliti til næmni breytinga á bókfærðu virði eigna gagnvart breytingum á gengi krónunnar. Líkt og sjá má í töflu 4 hefur gjaldeyrismissvægi í bankakerfinu minnkað nokkuð frá áramótum.

Tafla II-4 Misvægi eigna og skulda í erlendum gjaldmiðlum¹

	31.12.2009	30.06.2010
Bókfært gjaldeyrismissvægi	144%	116%
Leiðrétt gjaldeyrismissvægi	27%	13%

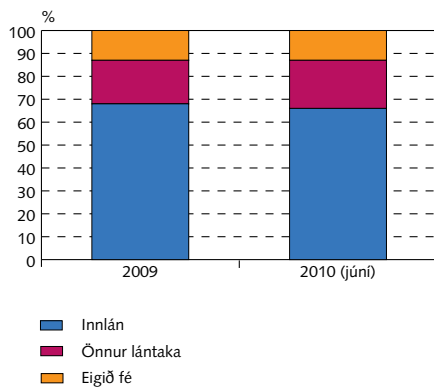
1. Samstæður þriggja stærstu viðskiptabanka. Misvægi í hlutfalli af eiginfjárgrunni. Heimildir: Árs- og árshlutareikningar viðskiptabanka.

Undanfarna mánuði hefur Seðlabankinn leitað leiða til að aðstoða banka og sparisjóði tímabundið við að draga úr ofangreindu misvægi. Verður það gert með vaxta- og gjaldmiðlaskiptasamningum (e. cross-currency interest rate swaps) sem ætlað er að draga úr misvægi sem rekja má til eigna í erlendum gjaldmiðlum sem skila gjaldeyristekjum í rekstri. Bréf þessa efnis fór til fjármálafyrirtækja þann 6. október sl.

Að öllum líkindum munu dómar Hæstaréttar vegna svokallaðra gengistryggðra lána hafa áhrif á bókfært misvægi eigna og skulda í erlendum gjaldmiðlum. Gera má ráð fyrir að lánsamningar sem innihéldu óskuldbindandi ákvæði um gengistryggingu muni eftirleiðis verða tilgreindir í íslenskum krónum. Bókfært gjaldeyrismissvægi mun þá lækka sem breytingunni nemur en það dregur úr eiginfjárförf.

8. Fjárhæðir, fjöldi og eðli/tegundir stórra áhættuskuldbindinga eru mismunandi frá einum viðskiptabanka til annars.

Mynd II-5

Fjármögnun viðskiptabanka¹

1. Viðskiptabankar, móðurfélög.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Við stofnun nýju viðskiptabankanna jókst verðtryggingarmisvægi í bankakerfinu mikið þar sem verðtryggð útlán voru færð yfir til nýju bankanna en samsvarandi lántaka varð eftir í þrotabúum gömlu bankanna. Möguleikar nýju bankanna til útgáfu verðtryggðra skuldabréfa hafa verið takmarkaðir. Verðtryggðar eignir umfram verðtryggðar skuldir þriggja stærstu viðskiptabankanna námu tæplega 130 ma.kr. þann 30. júní sl. og höfðu aukist nokkuð frá áramótum. Gera má ráð fyrir að hluti lánsamninga sem innihéldu óskuldbindingu gengistryggingu muni eftirleiðis verða tilgreindur í íslenskum krónum með verðtryggingu. Að sama skapi má búast við að hluta lána í erlendum gjaldmiðlum verði breytt í verðtryggð lán í íslenskum krónum. Óhjákvæmilega mun þetta auka verðtryggingarójöfnuð bankakerfisins.

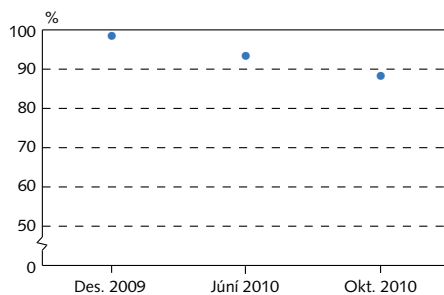
Talsverð vaxtaáhætta er í bankakerfinu enda eignir að stærstum hluta í formi útlána með töluvert lengri líftíma en skuldir sem eru að langstærstum hluta innlán. Fastvaxtaáhætta hefur aukist nokkuð frá sl. áramótum og hefði mögulegt tap stærstu viðskiptabanka þann 30. júní sl. getað numið tæplega 11,9 ma.kr. við 1% hækkun markaðsvaxta.

Tafla II-5 Fastvaxtaáhætta¹

M.kr.	Óverðtryggðir liðir	Verðtryggðir liðir	Gengisbundnir liðir	Samtals
1% vaxtahækkun	-1.650	-9.288	-943	-11.882

1. Móðurfélög þriggja stærstu viðskiptabanka, lok júní 2010.
Heimild: Fjármálaeftirlitið.

Mynd II-6

Innlán viðskiptabanka í hlutfalli af útlánunum¹

1. Viðskiptabankar, móðurfélög.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Langstærstur hluti fjármögnunar viðskiptabankanna eru innlán. Önnur lántaka bankanna er enn sem komið er fremur lítil, ef undan er skilið skuldabréf í erlendum gjaldmiðlum til 10 ára sem NBI gaf út til Landsbanka Íslands hf. í tengslum við uppgjör á endurgjaldi á mismun yfirtekinna eigna og skulda. Lausafjáráhætta bankanna tengist því að mestu hættu á úttekktum innlána auk óvissu um innstreymi af útlánasafninu. Margir viðskiptavinir standa mjög illa en það minnkar greiðsluflæði af útlánunum og þar með innstreymi lauss fjár. Tæplega 80% af innstæðum hjá bönkunum eru óbundnar og því þurfa þeir að gera ráð fyrir að geta staðið skil á stórum hluta innstæðna á hverjum tíma. Vænta má að hluti innlána flytjist til eftir því sem fjárfestingarkostum fjölgar og áhættufælni minnkar. Einnig má telja líklegt að hugsanleg breyting á yfirlýsingum ríkisstjórna um að innlán á Íslandi séu að fullu tryggð, muni hafa áhrif á val fjárfesta á ávöxtunarleiðum. Þá eiga erlendir aðilar um 16% innstæðna í viðskiptabönkunum og gömlu viðskiptabankarnir um 6%. Bankarnir þurfa að vera viðbúnir þeim möguleika að hluti framangreindra innstæðna verði færður úr landi með tilheyrandi áhrifum á lausafjárstöðu banka og flæði á gjaldryrismarkaði.

Seðlabankinn setur reglur um laust fé lánastofnana. Samkvæmt reglunum eru lausar eignir og skuldbindingar flokkaðar eftir tímabilum og gefið vægi eftir áhættu. Eignir og skuldir eru flokkaðar á fjögur tímabil; laust fé innan eins mánaðar, innan eins til þriggja mánaða, innan þriggja til sex mánaða og innan sex til tólf mánaða. Lánastofnanir skulu samkvæmt reglunum hafa lausar eignir umfram

Tafla II-6 Innstæður hjá viðskiptabönkum¹

Innstæður, ma.kr.	31.12.2009	30.06.2010	Hlutfall af innstæðum
Innlendir aðilar	1.487	1.537	84%
þ.a. í íslenskum krónum	1.229	1.332	87%
þ.a. í erlendum gjaldmiðlum	257	205	13%
Erlendir aðilar	259	296	16%
þ.a. í íslenskum krónum	199	238	80%
þ.a. í erlendum gjaldmiðlum	60	58	20%
Innstæður samtals	1.746	1.833	100%

1. Móðurfélög viðskiptabanka. Innstæður Byrs hf. viðskiptabanka meðtaldar í júní 2010.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

skuldbindingar á fyrstu tveimur tímabilunum. Í reglunum er fólgið visst álagspróf þar sem frádrag er á ýmsum eignaliðum en gert ráð fyrir að greiða þurfi allar skuldbindingar á gjalddaga og hluta annarra skuldbindinga svo sem innlána. Auk reglna Seðlabankans hefur Fjármálaeftirlitið krafist þess að stærstu viðskiptabankar eigi lausar eignir sem nema að lágmarki 20% allra innstæðna og laust fé sem nemur að lágmarki 5% af óbundnum innstæðum. Viðskiptabankarnir hafa uppfyllt lausafjárreglur Seðlabankans og reglur Fjármálaeftirlitsins um útgreiðsluhlutföll innlána.

Eiginfjárgrunnur samstæðna stærstu viðskiptabanka nam um 400 ma.kr. í lok júní 2010 og þar af námu vikjandi lán tæplega 50 ma.kr. Uppistaða eiginfjárgrunnins er því hlutafé og uppsafnaður rekstrarhagnaður. Eiginfjárhlutfall viðskiptabankanna, reiknað samkvæmt eiginfjárvæðum laga um fjármálafyrirtæki, nam 17,8% í lok tímabilsins og hækkaði um 1,9 prósentur frá áramótum. Í lok júní uppfylltu Arion banki, Íslandsbanki og NBI kröfur Fjármálaeftirlitsins um 16% lágmark eiginfjárhlutfalls.⁹ Byr var í fjárhagslegri endurskipulagningu en hefur nú náð samkomulagi við kröfuhafa sína. MP Banki hefur metið eiginfjárbörf sína og leitast nú við að styrkja eiginfjástöðuna í samráði við Fjármálaeftirlitið.¹⁰

Tafla II-7 Eiginfjárhlutföll¹

	31.12.2009	30.06.2010
Arion banki	13,7%	16,4%
Íslandsbanki	19,8%	21,5%
NBI	15,0%	16,7%
Samtals	15,9%	17,8%

1. Samstæður viðskiptabanka.
Heimildir: Árs- og árshlutareikningar viðskiptabanka.

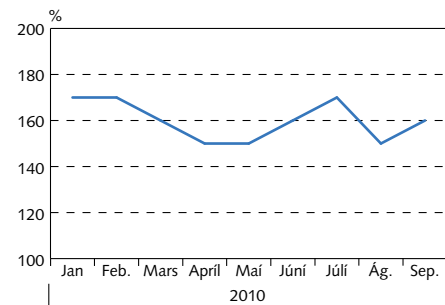
Sparisjóðir og Íbúðalánasjóður

Endurskipulagning sparisjóða hefur staðið yfir um nokkurn tíma. Seðlabanki Íslands var helsti kröfuhafi fimm þeirra. Á það sér rætur í gjaldþroti Sparisjóðabanka Íslands hf. í mars árið 2009, en þá var

Mynd II-7

Lausafjárstaða viðskiptabanka, 0-3 mán.¹

Skv. lausafjárreglum Seðlabanka Íslands

— Lausar eignir í hlutfalli af skuldbindingum

1. Stærstu viðskiptabankar, móðurfélög.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

9. Fjallað er um áhrif ólögmetrar gengistryggingar lánasamninga á eiginfjárhlutföll viðskiptabankanna í kafla um gengisbundin lán.

10. ICAAP og SREP skv. Basel II: Stoð 2.

Seðlabankanum gert að yfirtaka innstæður sparisjóða hjá Sparisjóðabankanum. Til að mæta þeim skuldbindingum sem Seðlabankinn tókst á hendur voru kröfur á hendur sparisjóðum færðar til Seðlabankans með ákvörðun Fjármálaeftirlitsins um ráðstöfun eigna og skulda Sparisjóðabankans. Nú hafa tveir sparisjóðir lokið endurskipulagningu; Sparisjóður Norðfjarðar og Sparisjóður Bolungarvíkur. Að öllum líkindum munu Sparisjóður Svarfdæla, Sparisjóður Vestmannaeyja og Sparisjóður Þórshafnar og nágrennis fylgja í kjölfarið á næstu vikum. Verður þá lokið endurskipulagningu þeirra fimm minni sparisjóða sem ekki uppfylltu skilyrði laga um lágmark eigin fjár í kjölfar bankahrunsins. Við endurskipulagningu ofangreindra sparisjóða eignast Seðlabanki Íslands og Byggðastofnun stóran hluta stofnfjár í sparisjóðunum. Stofnfjárhlutirnir sem Seðlabankinn fær verða í kjölfarið framseldir til Bankasýslu ríkisins sem verður falið að fara með eignarhald þeirra fyrir hönd ríkisins. Að lokinni endurskipulagningu draga sparisjóðirnir til baka umsókn um stofnfjárframlag frá íslenska ríkinu á grundvelli 2. gr. laga nr. 125/2008. Eftirlitsstofnun EFTA (e. EFTA Surveillance Authority – ESA) samþykkti endurskipulagningaráform ríkisins og Seðlabankans vegna sparisjóðanna þann 21. júní sl.

Þann 14. október sl. náðu fjármálaráðuneytið, slitastjórn Byrs sparisjóðs og Byr hf., sem er viðskiptabanki, samkomulagi um uppgjör og eignarhald Byrs hf. Hluttur ríkisins í Byr hf. verður 5,2% en hluttur Byrs sparisjóðs 94,8%. Hluttur Byrs sparisjóðs verður þó áfram í vörslu og umsjón fjármálaráðuneytisins, en í samstarfi við slitastjórn Byrs sparisjóðs eða þar til að slitastjórnin kallar eftir honum. Gert er ráð fyrir að það gerist innan tveggja ára. Með samkomulaginu verður Byr hf. fullfjármagnaður og fær nýjan stofnefnahagsreikning sem uppfyllir eiginfjár- og lausafjárkröfur Fjármálaeftirlitsins og Seðlabanka Íslands. Ríkissjóður mun veita Byr hf. allt að 5 ma.kr. vikjandi lán á markaðskjörum til 10 ára, sem ráðgert er að Byr hf. greiði upp á 5 árum. Kröfu Byrs sparisjóðs á Byr hf. verður breytt í hlutafé í Byr hf. en útgefið hlutafé í bankanum verður um 17,2 ma.kr. og lögbundið eiginfjárlutfall 16,4%.

Þann 5. nóvember sl. náðu slitastjórn Sparisjóðsins í Keflavík og SpKef sparisjóður samkomulagi um uppgjör vegna yfirtöku SpKef sparisjóðs á innstæðum og rekstri Sparisjóðsins í Keflavík. Samkomulagið felur í sér greiðslu 300 m.kr. til Sparisjóðsins í Keflavík. Gert er ráð fyrir að endurfjármögnun sparisjóðsins ljúki von bráðar og mun sparisjóðurinn uppfylla eiginfjár- og lausafjárkröfur Fjármálaeftirlitsins og Seðlabanka Íslands.

Eignir Íbúðalánasjóðs (ÍLS) námu 833 ma.kr. í lok júní 2010. Um 95% eigna ÍLS eru útlán og jukust þau um 4% frá áramótum. Í lok júní átti ÍLS 739 íbúðir til fullnustu krafna borið saman við 347 íbúðir í árslok 2009. ÍLS fjármagnar útlán með útgáfu íbúðabréfa. Verðbréfaútgáfa sjóðsins nam 809 ma.kr. í lok júní og jókst um 4% frá áramótum. Um 1,7 ma.kr. tap var af rekstri ÍLS á fyrri árhelmingi 2010. Hreinar vaxta-tekjur lækkuðu mikið borið saman við sama tímabil árið 2009, innláns-vextir af lausafé lækkuðu og vaxtafyrsting útlána jókst. Ljóst er að ÍLS þarf að auka vaxtamun til að standa undir rekstrargjöldum og aukinni virðisrýrnun. Á fyrri hluta ársins 2010 jókst virðisrýrnun útlána í takt við aukin vanskil en vanskil viðskiptamanna hækkðu úr 5,3% í árslok

2009 í 6,3% í lok júní. Eigið fé Íbúðalánasjóðs nam 8,4 ma.kr. í lok júní og eiginfjárlutfall sjóðsins nam einungis 2,1% og hafði þá lækkað úr 3% frá árslokum 2009.¹¹ Langtímamarkmið sjóðsins er að eiginfjárlutfallið sé yfir 5,0%. Starfandi er vinnuhópur á vegum félags- og tryggingamálaráðuneytisins sem fjalla á um eiginfjárlutfall sjóðsins og leggja fyrir stjórn hans tillögur í þeim efnunum. Vinnuhópurinn mun skila niðurstöðum fyrir lok ársins. Búast má við aukningu á virðisryrnun útlána næstu misserin og ljóst er að leggja þarf sjóðnum til umtalsvert aukið eigið fé á næstunni.

Gengisbundin lán

Þann 16. júní sl. dæmdi Hæstiréttur að tveir eignaleigusamningar væru í raun lánasamningar. Þar sem höfuðstóll, útborguð lánsfjárhæð og afborganir í lánasamningum voru tilgreindar í íslenskum krónum, var lagt til grundvallar að um samninga í íslenskum krónum væri að ræða.¹² Skv. túlkun Hæstaréttar á lögum nr. 38/2001, um vexti og verðtryggingu, er óheimilt að binda skuldbindingar í íslenskum krónum við gengi erlendra gjaldmiðla. Hæstiréttur taldi því að ákvæði lánasamninga um gengistryggingu væru ekki skuldbindandi. Í kjölfar dóma Hæstaréttar risu deilur um hvort vaxtakjör lánasamninga með ákvæði um ólögmeta gengistryggingu væru skuldbindandi. Hæstiréttur kvað upp þann dóm, 16. september sl.,¹³ að víkja skyldi ákvæðum vaxta í ofangreindum lánasamningum til hliðar og í staðinn miða við almenna óverðtryggða vexti sem Seðlabankinn birtir í samræmi við lög nr. 38/2001, um vexti og verðtryggingu.¹⁴ Niðurstaða Hæstaréttar var í samræmi við tilmæli Seðlabankans og Fjármálaeftirlitsins frá 30. júní sl. Skýrt kemur fram í dómum Hæstaréttar að lán í erlendum gjaldmiðlum falli ekki undir reglur um verðtryggingu lánsfjár í íslenskum krónum.

Í hverju fjármálafyrirtæki er mikill fjöldi lánasamninga með ákvæði um gengisbindingu og mörg ólík samningsform hafa verið notuð. Óvissa er um umfang lánasamninga sem annars vegar eru löglegir samningar í erlendum gjaldmiðli og hins vegar innihalda ólögmeta gengistryggingu. Niðurstaða um lögmæti einstakra samningsforma fæst líklega ekki án atbeina dómstóla.

Seðlabankinn vann með Fjármálaeftirlitinu í viðbúnaðarvinnu við að meta hugsanleg áhrif af ólögmetri gengistryggingu lánasamninga á fjármálakerfið. Frá því snemma á þessu ári hefur fjórum sinnum verið aflað upplýsinga um gengisbundin lán frá helstu fjármálafyrirtækjum. Fyrir dóma Hæstaréttar þann 16. júní sl. var þrisvar aflað upplýsinga um gengisbundin lán. Eftir dóma Hæstaréttar í júní kom betur í ljós hvaða atriða þyrfti helst að líta til varðandi gengisbundna lánasamninga og fór þá fram ítarleg upplýsingasöfnun. Þá var fjármálafyrirtækjunum gert skylt að flokka lánasamninga með ákvæði um gengistrygg-

11. Eiginfjárlutfall Íbúðalánasjóðs er reiknað samkvæmt ákvæðum í reglugerð nr. 544/2004, um fjárhag og áhættustýringu Íbúðalánasjóðs. Hlutfallið er reiknað með sama hætti og eiginfjárlutfall fjármálafyrirtækja.

12. Mál nr. 92/2010 og 153/2010.

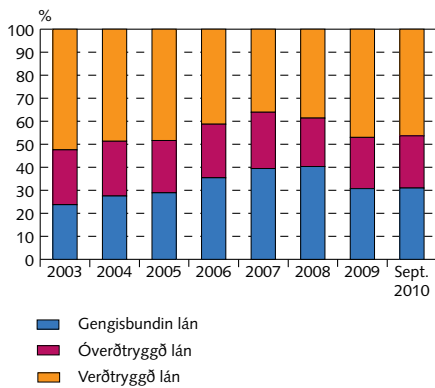
13. Mál nr. 471/2010.

14. Samkvæmt lögum nr. 38/2001, um vexti og verðtryggingu, ákveður Seðlabankinn óverðtryggða vexti með hliðsjón af lægstu vöxtum á nýjum almennum óverðtryggðum útlánum hjá lánastofnunum.

Mynd II-8

Útlán fjármálakerfisins til innlendra heimila og fyrirtækja skipt eftir tegundum¹

Desember 2003 - september 2010

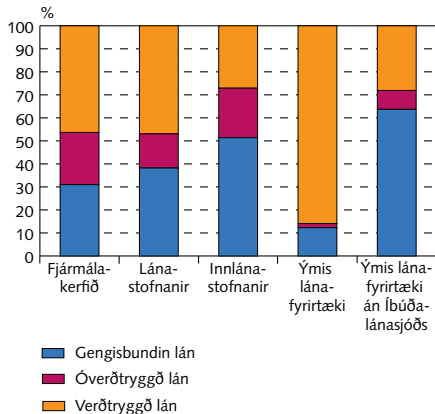

1. Móðurfélög, bókfært virði.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Mynd II-9

Útlán fjármálakerfisins skipt eftir tegund lána og starfsemi¹

30. júní 2010

1. Móðurfélög, bókfært virði.
Heimildir: Fjármálaeftirlitið, Seðlabanki Íslands.

ingu í 6 flokka, A til F. Einkum var litið til þriggja atriða: höfuðstóls, útborgaðrar lánsfjárhæðar og afborgana. Í flokk A fóru lánasamningar með allt ofangreint í erlendum gjaldmiðli. Í flokka B-E fóru lánasamningar með ýmsar samsetningar og í flokk F fóru lánasamningar með öll þrjú ofangreind atriði í íslenskum krónum. Þeir lánasamningar sem hafa verið dæmdir ólögætir myndu tilheyra flokki F. Miðað við niðurstöður úr viðbúnaðarvinnu Seðlabankans og Fjármálaeftirlitsins, þar sem m.a. var gefin sú forsenda að öll lán í flokkum B-F innihaldi ólögmeta gengistryggingu, verða áhrifin á eiginfjárlutföll stærstu viðskiptabankanna þriggja viðráðanleg. Áhrif á eiginfjárlutföll minni fjármálafyrirtækja gætu orðið meiri en fjármálakerfinu í heild yrði þó ekki ógnað. Auk þess eru ekki miklar líkur á því að öll lán í flokkum B-F innihaldi ólögmeta gengistryggingu.

Tafla II-8 Útlán og eignaleigusamningar fjármálakerfisins¹

Útlán og eignaleigusamningar, ma.kr.	30.06.2010	Hlutfall af heild
Lánastofnanir (e. credit institutions)	2.924	89%
þ.a. innlánsstofnanir	1.936	59%
þ.a. viðskiptabankar	1.810	55%
þ.a. sparisjóðir	126	4%
þ.a. ýmis lána-fyrirtæki	988	30%
þ.a. íbúðalánasjóður	797	24%
þ.a. önnur ýmis lána-fyrirtæki	190	6%
Lífeyrissjóðir	177	5%
Tryggingarfélag	17	1%
Lánasjóður ríkisins	146	4%
Heildarútlán og eignaleigusamningar fjármálakerfisins	3.265	100%

1. Bókfært virði útlána til innlendra og erlendra aðila, fjármálafyrirtæki undanskilin, móðurfélagstölur.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Tafla 8 sýnir bókfært virði útlána- og eignaleigusamninga móðurfélaga til innlendra og erlendra aðila þann 30. júní sl., hér eftir nefnd útlán. Bókfært virði útlána lækkaði lítillega frá 30. júní til 30. september. Helstu breytingar á fjármálamarkaði á sama tímabili voru að þann 13. júlí sl. óskaði stjórn Askar Capital hf. eftir slitameðferð og Fjármálaeftirlitið skipaði Avant hf. (dótturfélagi Askar Capital hf.) bráðabirgðastjórn að ósk Avant hf. Dómar Hæstaréttar þann 16. júní um ólögmeti gengistryggingar lána höfðu mikil áhrif á efnahag þessara fyrirtækja.

Mynd 8 sýnir þróun gjaldmiðlasamsetningar útlána fjármálakerfisins til einkageirans (innlend fyrirtæki og heimili) frá árinu 2003 til dagsins í dag. Frá 2003 og fram að efnahagshruni haustið 2008 jukust útlán fjármálakerfisins til einkageirans verulega og gjaldmiðlasamsetning þeirra breyttist einnig. Hlutfall gengisbundinna lána nær tvöfaldaðist á ofangreindu tímabili og árið 2008 voru nær 40% útlána til innlendra aðila gengisbundin. Verðtryggð lán lækkuðu um sambærilegt hlutfall en hlutfall óverðtryggðra lána hélt nokkuð stöðugt. Hlutfall gengisbundinna lána lækkaði frá hruni og til dagsins í dag en helstu skýringar á því eru meðal annars gjaldmiðlasamsetning útlána fjármálafyrirtækja í slitameðferð¹⁵ og kaupverð nýju bankanna

15. Gögn Seðlabankans samanstanda af bókfærðu virði starfandi fjármálafyrirtækja.

á lánum í krónum samanborið við kaupverð á gengisbundnum lánum. Í júnílok 2010 var bókfært virði útlána fjármálakerfisins til einkageirans 2.754 ma.kr. sem nemur 84% af útlánum fjármálakerfisins.¹⁶

Í júnílok voru um 31% útlána fjármálakerfisins gengisbundin, 23% óverðtryggð og 46% verðtryggð (mynd 9). Séu útlán lánastofnana¹⁷ (e. credit institutions) skoðuð námu gengisbundin lán þeirra 38%, 15% voru óverðtryggð lán og 47% verðtryggð lán. Um 51% útlána innlánsstofnana voru gengisbundin, 22% voru óverðtryggð en 27% verðtryggð. Ýmis lánafyrirtæki (lánastofnanir án innlánsstofnana) voru með minnst af gengisbundnum lánum eða 12%. Um 86% af útlánum ýmissa lánafyrirtækja voru verðtryggð, Íbúðalánasjóður vegur þar þyngst. Sé litið á útlán ýmissa fjármálafyrirtækja að undanskildum Íbúðalánasjóði voru 64% af útlánum þeirra gengisbundin.

Útlán lánastofnana námu 89% af heildarútlánum á fjármála-markaði í lok júní (tafla 8) og yfir 90% af þessum útlánum voru til heimila og fyrirtækja. Mynd 10 sýnir útlán lánastofnana til heimila og fyrirtækja, gengisbundin lán námu 40%. Lán til heimila námu 45% af útlánum til heimila og fyrirtækja. Um 13% af útlánum heimila voru gengisbundin og 87% lán í krónum, mest verðtryggð lán. Af lánum til fyrirtækja voru 61% gengisbundin og 39% lán í krónum.

Útlán innlánsstofnana námu 59% af heildarútlánum á fjármálamarkaði í lok júní (tafla 8), nær allt til heimila og fyrirtækja. Af lánum til heimila og fyrirtækja námu gengisbundin lán um 54% af heildarútlánum (mynd 11). Lán til heimila námu 28% af lánum til heimila og fyrirtækja og skiptust þannig að 23% voru gengisbundin og 77% lán í krónum. Af lánum til fyrirtækja voru 67% gengisbundin en 33% lán í krónum.

Lán innlánsstofnana til fiskveiða, iðnaðar og samgangna og flutninga voru að mest leyti gengisbundin en í öðrum atvinnugreinum var hlutfall gengisbundinna lána nálægt helmingi (mynd 12).

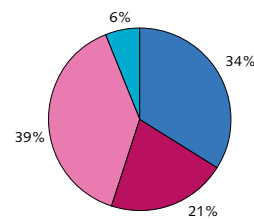
Efnahags- og viðskiptaráðherra hefur mælt fyrir frumvarpi um breytingu á lögum um vexti og verðtryggingu, nr. 38/2001. Markmið frumvarpsins er að tryggja jafnræði með öllum einstaklingum sem tóku gengisbundin fasteignaveðlán og bílalán, óháð því hvort form viðkomandi lánasamnings hafi verið dæmt ólöglegt eða ekki. Talið er að rúmlega 37 þúsund heimili séu með gengisbundin lán. Verði frumvarpið að lögum munu skuldir heimila lækka um 40-50 milljarða að nafnvirði og óvissu vegna gengisbundinna lána til heimila mun að miklu leyti verða eytt. Almennt ákvæði er í frumvarpinu um að ef samið hefur verið um ólögmetta vexti eða verðtryggingu skuli hvort tveggja koma til endurskoðunar og þá skuli vextir á hverjum tíma vera jafnháir þeim vöxtum sem Seðlabankinn birtir skv. lögum nr. 38/2001, með hliðsjón af lægstu óverðtryggðu eða verðtryggðu vöxtum á nýjum útlánum hjá lánastofnunum. Samkvæmt frumvarpinu skal þessa vexti jafnframt reikna frá stofnþingi peningakröfu. Þannig er óvissu varðandi vaxtaforsendur ólögmettra gengistryggðra lána eytt. Eftir stendur óvissa er varðar umfang lána til lögaðila sem innihalda ólögmetta gengistryggingu.

16. Útlán á milli fjármálafyrirtækja undanskilin.

17. Innlánsstofnanir og ýmis lánafyrirtæki.

Mynd II-10

Útlán allra lánastofnana til heimila og fyrirtækja skipt í innlenda og erlenda gjaldmiðla¹

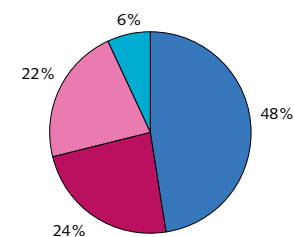

Heimili - lán í krónum
Heimili - gengisbundin lán
Fyrirtæki - lán í krónum
Fyrirtæki - gengisbundin lán

1. Móðurfélög, bókfært virði 30. júní 2010.
Heimildir: Fjármálaeftirlitið, Seðlabanki Íslands.

Mynd II-11

Útlán innlánsstofnana til heimila og fyrirtækja skipt í innlenda og erlenda gjaldmiðla¹

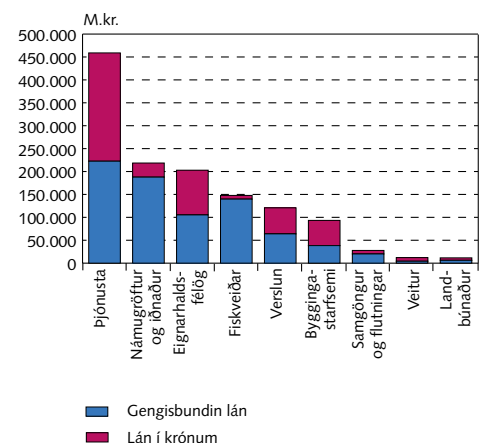

Heimili - lán í krónum
Heimili - gengisbundin lán
Fyrirtæki - lán í krónum
Fyrirtæki - gengisbundin lán

1. Móðurfélög, bókfært virði 30. júní 2010.
Heimildir: Fjármálaeftirlitið, Seðlabanki Íslands.

Mynd II-12

Útlán innlánsstofnana til fyrirtækja skipt í innlenda og erlenda gjaldmiðla eftir atvinnugreinum¹

Gengisbundin lán
Lán í krónum

1. Móðurfélög, bókfært virði 30. júní 2010.
Heimildir: Seðlabanki Íslands.

Viðauki

Efnahagur innlánsstofnana¹

Tafla 1 Efnahagsyfirlit innlánsstofnana 31.10. 2010

Eignir	Staða í m.kr.	Skuldir	Staða í m.kr.
<i>Sjóður og innstæður í Seðlabanka</i>	98.713	<i>Skuldir við Seðlabanka</i>	49.234
Seðlar og mynt	3.874	Lántökur gegn veði	48.156
Erlendir seðlar og mynt	2.932	Daglán	1.078
Viðskiptareikningur í Seðlabanka	23.532		
Gjaldeyrisreikningur í Seðlabanka	8.089		
Innstæðubréf	60.286	<i>Veltufjárskuldir</i>	29.227
		Afleiðusamningar á markaði	2.907
<i>Veltufjáreignir</i>	137.776	Skortstöður	26.320
Afleiðusamningar á markaði	10.615	Skuldaviðurkenningar	0
Hlutabréf < 10% eignarhlutur	4.357	Aðrar fjárhagslegar veltufjárskuldbindingar	1
Skuldabréf og víxlar	122.804		
		<i>Fjárskuldbindingar á gangvirði í gegnum rekstrarreikning</i>	1.205
<i>Fjáreignir á gangvirði í gegnum rekstrarreikning</i>	170.153	Verðbréfaútgáfa	236
Hlutabréf < 10% eignarhlutur	11.337	Víkjandi lán	405
Skuldabréf og víxlar	158.816	Beinar lántökur	564
<i>Söluhæfar fjáreignir</i>	120.929	<i>Fjárskuldbindingar á uppreiknuðu verði</i>	2.290.567
Hlutabréf < 10% eignarhlutur	456	Innlán frá lánastofnunum	340.511
Skuldabréf og víxlar	120.474	Innlán frá öðrum en lánastofnunum	1.495.312
		Verðbréfaútgáfa	7.686
<i>Útlán og kröfur</i>	2.074.030	Víkjandi lán	48.596
Kröfur aðrar en bein útlán	281.668	Aðrar beinar lántökur	398.461
Útlán - afskriftir	1.792.362		
		<i>Fjárskuldbindingar tengdar tilfærslu fjáreigna</i>	0
<i>Fjárfesting til gjalddaga</i>	111		
Skuldabréf og víxlar	111	<i>Afleiðusamningar vegna áhættuvarna</i>	0
<i>Afleiðusamningar vegna áhættuvarna</i>	0	<i>Aðrar skuldir</i>	64.643
<i>Hlutir í hlutdeild.fél., dótturfél. og samrekstrarfél.</i>			
<i>Eignarhl. ≥ 10%</i>	106.416	<i>Skuldir samtals</i>	2.434.875
Hlutdeildarfyrtæki	12.510		
Hlutir í tengdum fyrirtækjum	93.907		
<i>Aðrar eignir</i>	124.973	<i>Eigið fé og hlutdeild minnihluta</i>	398.225
<i>Eignir samtals</i>	2.833.101	<i>Skuldir og eigið fé samtals</i>	2.833.101

1. Unnið úr gögnum Seðlabanka Íslands, mánaðarlegar hagtolur um bankakerfið.

III Greiðslumiðlun

Nýskipan kjarna- og stoðkerfa framundan

Við fall banka og sparisjóða veturinn 2008–2009 var unnið að bráðaverkefnum til að tryggja landsmönnum örugga greiðslumiðlun bæði innan landsins og við útlönd. Að þessum aðgerðum loknum var hafist handa við enduruppbyggingu þátta sem fóru úrskaiðis við fallið. Samtímis var farið yfir skipulag og innviði til að ná fram auknu öryggi og virkni. Um mitt ár 2010 var stórgreiðslukerfið metið með tilliti til alþjóðlegra krafna. Lagðar voru fram tillögur um breytingar í samræmi við niðurstöður úttektarinnar um frávík frá viðmiðum reglna. Skerpt hefur verið á verkaskiptingu innan Seðlabankans og vinna lögð í að skilgreina og móta betur mikilvæga verkferla er varða rekstur stórgreiðslukerfis og viðbúnað. Undanfarna mánuði hefur Seðlabankinn í samstarfi við fjármálastofnanir og eftirlitsaðila unnið að endurskipulagningu á ýmsum mikilvægum innviðum er varða greiðslumiðlun hjá Reiknistofu bankanna (RB) og Fjölgreiðslumiðlun (FGM). Gert er ráð fyrir að Seðlabankinn dragi sig út úr eignarhaldi á RB en leiði þess í stað verkefni er lúta að kerfislega mikilvægum innviðum greiðslukerfa. RB sérhæfir sig í virðisaukandi þjónustu fyrir bankakerfið en kerfi er varða innviði fjármálakerfisins verða sameinuð undir stjórn Seðlabankans.

Reiknistofa bankanna og Fjölgreiðslumiðlun hf.

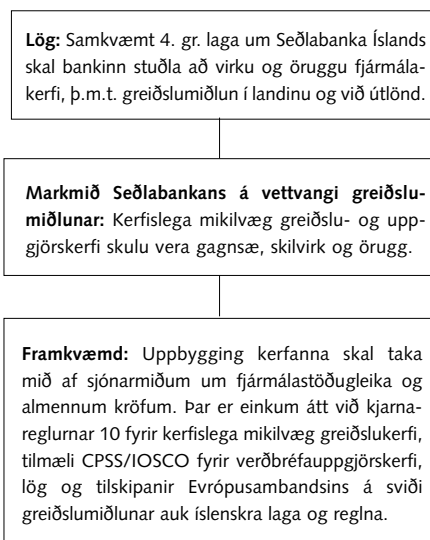
Um margra áratuga skeið hefur verið farsælt samstarf um samrekstur í greiðslumiðlun og upplýsingatækni, ekki síst á vettvangi RB. Fyrirkomulagið hefur á margan hátt reynst hagkvæmt og traust. Núverandi kerfisleg uppbygging innviða á vettvangi greiðslumiðlunar sannaði gildi sitt þegar viðskiptabankarnir þrír féllu í byrjun október 2008 og þegar tekist var á við fall annarra fjármála fyrirtækja í mars 2009 og síðar. Nánast undantekningalaust gekk öll innlend greiðslumiðlun hnökralaust fyrir sig og innstæðueigendur höfðu fullan og ótakmarkaðan aðgang að reikningum sínum og innstæðum á þessum umbrotatímum.

Engu að síður er aðlögunar þörf á ofangreindu fyrirkomulagi í ljósi breyttra aðstæðna. Aðgreina þarf betur ólík hlutverk, auka gagnsæi og trúverðugleika, skapa forsendur fyrir aukinni hagkvæmni og tryggja að fyrirkomulagið samræmist bestu framkvæmd og uppfylli sem skjýrast ákvæði samkeppnislaga.

Hagræðing í upplýsingatæknimálum hefur um nokkurt skeið verið rædd í hópi eigenda RB og FGM. Þann 30. apríl 2010 undirrituðu Arion banki hf., Íslandsbanki hf., NBI hf., Samband íslenskra sparisjóða og Seðlabanki Íslands áformayfirlýsingu um breytingar í samstarfi um greiðslumiðlun og upplýsingatækni. Á grundvelli áformayfirlýsingarinnar hefur síðustu mánuði verið unnið að nánari útfærslu breytinga og gert er ráð fyrir að þær taki gildi um næstu áramót. Meginbreytingar samkvæmt rammasamningi sem eigendur RB og FGM undirrituðu þann 15. nóvember 2010 verða:

- RB verður breytt í hlutafélag. Rekstur RB hefur hingað til grundvallast á samstarfssamningi og litið hefur verið svo á að starfsemi RB væri hluti af innviðum eigenda. Seðlabanki Íslands hefur frá upphafi verið í eigendahópi RB, en verður ekki eigandi að hinu nýja félagi RB hf. Breytingin felur í sér að nýja félagið verður sjálfstætt gagnvart viðskiptavinum sínum.

Mynd III-1

- Veitukerfið og tengdir þættir á vettvangi greiðslumiðlunar verða aðskildir frá öðrum þjónustuþáttum RB hf. og fluttir yfir til FGM.
- Seðlabanki Íslands eignast FGM og verður starfsemi félagsins felld undir Seðlabanka Íslands. Þetta er liður í að aðgreina eignarhald og stýringu mikilvægra kjarnainnviða frá notendum á samkeppnismarkaði. Um er að ræða innviði sem fjármálfyrirtæki þurfa að hafa aðgang að til þess að geta starfað á innlendum fjármálamarkaði. Öll fjármálfyrirtæki með starfsleyfi frá Fjármálaeftirlitinu sem uppfylla sett þátttökuskilyrði eiga þess kost að hagnýta sér þjónustu félagsins. Helstu kerfi í greiðslumiðlun sem verða undir stjórn FGM/Seðlabanka Íslands eru:
 - Stórgreiðslukerfið
 - Jöfnunarkerfið
 - Ráskerfið – heimildarkerfi tengt kortanotkun
 - Kröfupottur og tengd kerfi
 - SWIFT-Alliance kerfið

Úttekt á stórgreiðslukerfi Seðlabanka Íslands

Stórgreiðslukerfið er hluti af innviðum fjármálakerfisins og hefur Seðlabankinn eftirlit með því. Bankinn er eigandi stórgreiðslukerfisins og rekstraraðili þess en tæknilegum rekstri hugbúnaðarins er úthýst til RB.

Stórgreiðslukerfinu er meðal annars ætlað að standast kjarnareglurnar 10 frá Alþjóðagreiðslubankanum (BIS). Á fimm ára fresti hafa verið framkvæmdar formlegar úttektir á stórgreiðslukerfinu og lagt mat á hæfi kerfisins til að standast kröfur BIS. Þrjár formlegar úttektir voru gerðar og fór fyrsta úttektin fram árið 2000 en um mitt ár 2010¹ fór fram þriðja og síðasta úttektin. Jafnframt var tvívegis lagt mat á það hvernig úttektum á stórgreiðslukerfinu var fylgt eftir (árin 2003 og 2008). Síðar í kaflanum er stuttlega gerð grein fyrir niðurstöðum ofangreindra þriggja úttekta.

Úttektirnar á stórgreiðslukerfinu grundvölluðust á neðangreindum um 10 kjarnareglum fyrir kerfislega mikilvæg greiðslukerfi.²

Kjarnaregla 1: Greiðslukerfi eiga að byggjast á traustum lagalegum grunni innan lögsögu.

Kjarnaregla 2: Reglur og aðferðir eiga að gera þátttakendum kleift að skilja til fullnustu áhrif greiðslukerfisins á sérhverja fjárhagslega áhættu sem verður til vegna þátttöku í kerfinu.

Kjarnaregla 3: Í greiðslukerfinu eiga að vera skýrar aðferðir til stýringar á greiðslufallsáhættu og lausafjárahættu sem eiga að tilgreina ábygðarsvið rekstraraðila kerfisins og þátttakenda og hvetja þá með viðeigandi hætti til að stýra og halda þessum tegundum áhættu í skefjum.

Kjarnaregla 4: Greiðslukerfi ætti að tryggja tímanlegt lokauppgjör samdægurs, helst á eðlilegum afgreiðslutíma en að lágmarki í lok dags.

1. 19. júlí – 20. ágúst.

2. Sjá heimasíðu BIS (Core Principles for Systemically Important Payment Systems).

Kjarnaregla 5: Fjölhliða greiðslujöfnunarkerfi eiga að lágmarki að geta tryggt með tímanlegum hætti lok daglegs uppgjörs þótt sá aðili sem hefur hæstu neikvæðu greiðslustöðuna sé ófær um greiðslu.

Kjarnaregla 6: Eignir sem notaðar eru til uppgjörs ættu helst að vera í formi kröfu á seðlabanka; ef aðrar eignir eru notaðar ætti greiðslufallsáhætta þeirra að vera lítil sem engin og einnig ætti lausafjár-áhætta að vera lítil sem engin.

Kjarnaregla 7: Greiðslukerfi eiga að tryggja að öryggi og áreiðanleiki rekstrar sé ávallt mikill og að til séu varaleiðir/aðferðir sem hægt er að grípa til, til að ljúka daglegri vinnslu.

Kjarnaregla 8: Greiðslukerfi eiga að veita greiðslumiðlunarþjónustu sem er hagnýt og hagkvæm fyrir notendur.

Kjarnaregla 9: Greiðslukerfi eiga að hafa hlutlægar og opinberar aðgangsgrengjur sem leyfa jafnan og óhindraðan aðgang.

Kjarnaregla 10: Stjórnunaraðferðir greiðslukerfis eiga að vera skilvirkar, ábyrgar og sýnilegar.

Niðurstaða fyrstu heildarúttektarinnar á stórgreiðslukerfinu árið 2000 var sú að kjarnaregla 6 væri uppfyllt, kjarnareglur 7 og 8 að mestu leyti en önnur matsatriði fengu lakari einkunn. Í niðurstöðunum var gerður fyrirvari við mat á kjarnareglu 7, vegna þess að prófun á viðbúnaðarkerfi var takmörkuð. Það þótti ástæða til að endurmeta kerfið sérstaklega með tilliti til kjarnareglu 7 og leggja frekara mat á hvernig öryggi og viðbúnaði væri háttað. Árið 2005 fór fram úttekt sem einskorðuð var við kjarnareglu 7 og var niðurstaðan sú að kjarnareglan væri uppfyllt að hluta. Bent var á ýmis atriði sem talið var að þörfuðust endurskoðunar og komið með tillögur um breytingar. Þriðja úttektin fór fram í júlí og ágúst 2010. Úttektin var heildstæð og leiddi í ljós að ýmislegt hafði áunnist frá fyrri úttektum. Jafnframt komu fram atriði sem talið var að þyrfti að bregðast við. Sumar breytinganna hafa verið í undirbúningi um nokkurt skeið og eru í framkvæmd en aðrar þarfnast nánari undirbúnings. Flestar ábendingarnar sem komu fram í úttektinni eru af sama toga og eiga rætur sínar að rekja til þess að bæta þarf verkferla og færa til betri vegar skráningu, formfestu og ábyrgð.

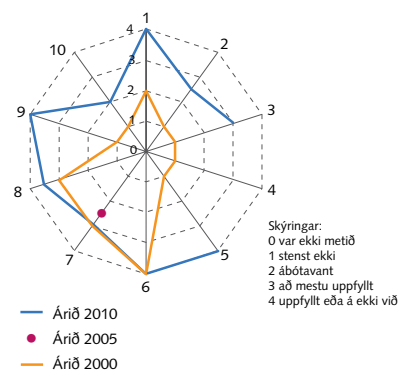
Niðurstöður ofangreindra þriggja úttekta sem meta stórgreiðslukerfið með tilliti til kjarnareglanna 10 um kerfislega mikilvæg greiðslukerfi eru birtar á mynd 2. Kvarðinn á myndinni nær frá 0 til 4, þar sem 4 er best, 1 er lakast og 0 þýðir að kjarnareglan var ekki metin.

Næsta úttekt á stórgreiðslukerfinu er áformuð fyrir lok árs 2011. Henni er ætlað að fylgja eftir fyrri úttekt. Markmiðið er meðal annars að fylgja eftir þeim ábendingum sem þar komu fram og endurmeta kerfið með tilliti til þeirra breytinga sem eru í undirbúningi og framkvæmd.

Viðlagamál og álagspróf

Viðlagasetur Seðlabankans hefur verið uppfært og starfsaðstaða fyrir 16 starfsmenn bankans verið sett upp. Aðstöðuna má nota ef aðalstarfsstöðvar starfsmanna að Kalkofnsvegi verða óvirkar að hluta eða öllu leyti. Viðlagasetur starfsmanna er tengt viðbúnaðarferlum og

Mynd III-2
Niðurstöður úttekta á stórgreiðslukerfi
Kvarðað gagnvart kjarnareglunum 10 frá BIS

Heimild: Seðlabanki Íslands.

jafnframt aðal- og varabúnaði bankans. Aðbúnaður starfsmanna í viðlagasetri er hannaður til að tryggja þeim aðstöðu til að sinna órofa þjónustu á kerfislega mikilvægum þjónustubáttum og til að sinna eftirlitsstörfum.

Skipulagðar hafa verið reglubundnar viðlagaæfingar í viðlagasetri fyrir ýmsa kerfislega mikilvæga þjónustubætti. Gert er ráð fyrir að ákveðin vinnsla verði flutt þangað með reglubundnum hætti til að stuðla að samfellu í rekstri og til að tryggja að starfsmenn séu hagvanir í viðlagasetri. Einnig verða framkvæmdar æfingar með og án þátttöku fjármálastofnana sem verða ekki kynntar fyrirfram þar sem látið verður reyna á viðbragðsáætlanir, þekkingu þátttakenda og gæði varaleiða.

Síðasta innri viðlagaæfing fór fram 18. nóvember 2010. Prófuð voru jaðartæki og verkferlar í samræmi við viðlagaáætlun stórgreiðslukerfis, greiðslumiðlun á milli landa og látið reyna á innri verkferla Seðlabankans.

Seðlabanki Íslands gerði haustið 2010 samkomulag við Seðlabanka Finnlands um að framkvæma álagsgreiningu á íslenska stórgreiðslukerfinu og samanburð við stórgreiðslukerfi Seðlabanka Evrópu (TARGET2). Þetta er liður í að greina betur þörf fyrir breytingar á kerfinu og þau atriði sem þarf að skoða nánar komi til tengingar stórgreiðslukerfisins vegna hugsanlegrar þátttöku í nýju miðlægu verðbréfauppgjörskerfi (T2S).

Verðbréfauppgjörskerfið TARGET2-Securities

Seðlabanki Evrópu (ECB) hefur ákveðið að byggja upp nýtt miðlægt fjölmynta verðbréfauppgjörskerfi, T2S. Kerfið verður í eigu ECB og samkvæmt fyrirbyggjandi áformum er stefnt að innleiðingu þess síðari hluta árs 2014.

Seðlabanki Íslands og Verðbréfaskráning Íslands eiga ásamt öðrum evrópskum seðlabönkum og verðbréfaskráningum í viðræðum við ECB um hugsanlega aðkomu að þessu nýja verðbréfauppgjörskerfi. Niðurstaða þeirrar vinnu ætti að liggja fyrir um mitt ár 2011. Samtímis er unnið að mati á væntanlegum áhrifum þessa nýja kerfis og hugsanlegum kostum og göllum við hagnýtingu kerfisins fyrir íslenskan fjármálamarkað.

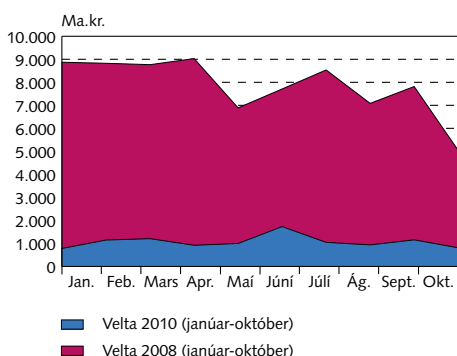
Samkvæmt fyrirbyggjandi áformum verða rafræn bréf sem nú eru skráð hjá einstökum verðbréfaskráningum víðs vegar um Evrópu vistuð í T2S, en lúta eftir sem áður stjórn viðkomandi verðbréfaskráninga. Peningalegt uppgjör verðbréfavíðskiptanna á að fara fram í gegnum stórgreiðslukerfi ECB fyrir öll lönd innan evrusvæðisins. Aðrir gjaldmiðlar tengjast kerfinu með þeim hætti að T2S fær aðgang að stórgreiðslukerfum viðkomandi seðlabanka þannig að peningalegt uppgjör í þessum gjaldmiðlum geti farið fram hjá seðlabanka.

Endurreisnarstarf og frágangur mála eftir bankahrún

Greiðslumiðlun sparisjóða hefur frá falli Sparisjóðabankans, um 18 mánaða skeið, verið undir sérstöku eftirliti og með bakabyrgð Seðlabanka Íslands. Þessi ráðstöfun var til að tryggja trausta greiðslumiðlun

Mynd III-3

Velta í stórgreiðslukerfi 2008/2010¹

1. Samanburður á milli árána 2008 og 2010.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

sparisjóða við fall Sparisjóðabankans. Þann 29. október féll bakabyrgð Seðlabankans úr gildi. Við það var þjónustan og ábyrgðin á henni færð alfarið yfir á sparisjóðakerfið og Byr. Byr sér um rekstur greiðslukerfisins fyrir hönd sparisjóða og heldur utan um bindiskyldu þeirra.

Seðlabanki Íslands tókst á við aukin verkefni í kjölfar fjármála-áfallsins, meðal annars til að stuðla að órofa viðskiptum. Í framhaldi af því var unnið að tengingu stórgreiðslukerfisins samkvæmt SWIFT-samskiptastaðalinn til að auka getu kerfisins til að þjóna erlendum þátttakendum. Í ársbyrjun 2010 var þeirri vinnu lokið. Clearstream hóf þátttöku í kerfinu í gegnum SWIFT 1. febrúar og gekk gangsetning vel. Unnið er að frekari endurbótum á SWIFT-tengingunni til að tryggja betur öryggi og skilvirkni kerfisins. Gert er ráð fyrir að ný útgáfa af SWIFT-tengingunni við stórgreiðslukerfið taki gildi árið 2011 og að þá fái fleiri erlendir þátttakendur aðild.

Vinna við endurskipulagningu verkferla og verklags innan Seðlabanka Íslands er varðar rekstur stórgreiðslukerfis og viðbúnað hefur verið framkvæmd með tilliti til þátttakenda og á grundvelli þeirrar úttektar sem áður var nefnd. Vinnunni er ekki lokið en ýmislegt hefur þegar áunnist.

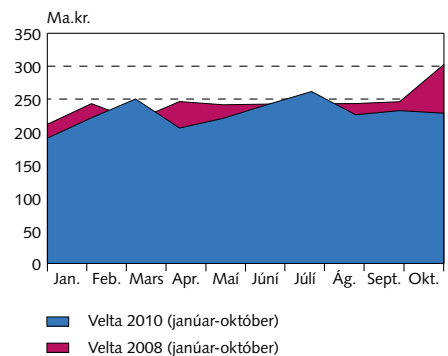
Rekstur greiðslu- og uppgjörskerfa á árinu

Velta í stórgreiðslukerfi fyrstu 10 mánuði ársins nam rúmlega 10.732 ma.kr. í tæplega 66 þúsund færslum.³ Mikill samdráttur átti sér stað í kjölfar hrunsins. Veltan dróst saman um 86% frá tímabilinu janúar - október 2008 til sama tíma árið 2010 og færslufjöldinn dróst saman um 65% (mynd 3). Samdráttinn má einkum rekja til þess að erlend viðskipti á vegum bankanna voru skilin frá innlendu starfseminni.

Velta í jöfnunarkerfi það sem af er ári 2010⁴ nam rúmum 2.279 ma.kr. í tæplega 60 milljón færslum (mynd 4). Vart hefur orðið samdráttar í færslufjölda og veltu, ekki síst ef tekið er mið af verðlagsbreytingum. Færslufjöldinn jókst þó lítillega á fyrstu 10 mánuðum ársins frá sama tímabili árið áður. Meðalfjárhæð greiðslufyrirmæla nam tæpum 38.000 kr. árið 2010 og hækkaði um 4,4% frá fyrra ári, en kerfið afgreiðir einstök greiðslufyrirmæli sem nema allt að 10 milljónum íslenskra króna.

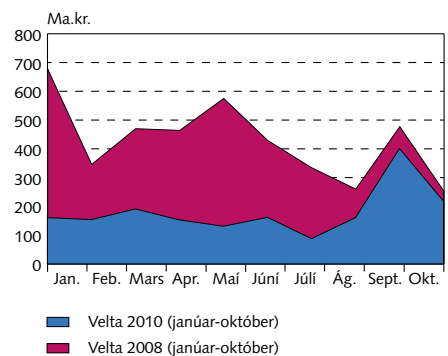
Velta í verðbréfauppgjörskerfi fyrstu 10 mánuði ársins nam 1.819 ma.kr. í tæplega 18.000 færslum (mynd 5). Rúmlega 41.000 utanþingsviðskipti áttu sér stað á tímabilinu. Fjöldi uppgerðra viðskipta fyrstu 10 mánuði ársins nam tæplega 18% af því sem verið hafði á sama tíma árið 2008. Sé velta verðbréfa í Kauphöll á fyrstu 10 mánuðum ársins borin saman við veltuna eins og hún var á sama tíma árið 2008, kemur í ljós að veltan á hlutabréfamarkaði nemur innan við 2% af því sem verið hafði janúar til október árið 2008. Samdráttur í skuldabréfaviðskiptum á sama tíma nemur um 45% (mynd 6). Séu skoðaðir þeir flokkar sem viðskipti voru með á umræddu tímabili má sjá að á tímabilinu frá janúar til október 2008 voru viðskipti með samtals 132 flokka (27 hlutabréfaflokka og 105 skuldabréfaflokka) en á

Mynd III-4
Velta í jöfnunarkerfi 2008/2010¹

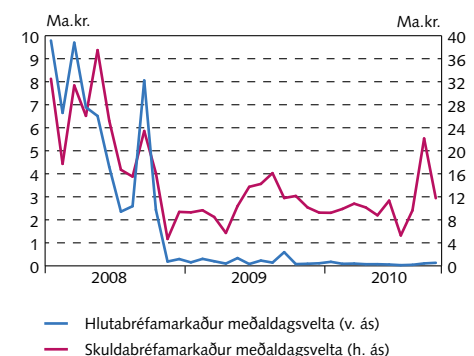
1. Samanburður á milli áraanna 2008 og 2010.
Heimild: Fjölgreiðslumiðlun hf.

Mynd III-5
Velta í verðbréfauppgjörskerfi 2008/2010¹

1. Samanburður á milli áraanna 2008 og 2010.
Heimild: Verðbréfasráning Íslands hf.

Mynd III-6
Meðaldagsvelta í Kauphöll Íslands
Mánaðarlegar tölur janúar 2008 - október 2010

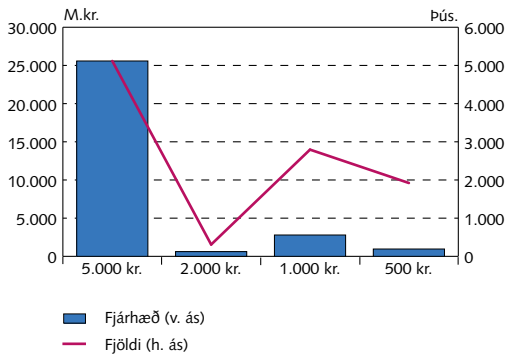

Heimild: NasdaqOMX.

3. Greiðslufyrirmæli, þ.e. útgreiðslur.

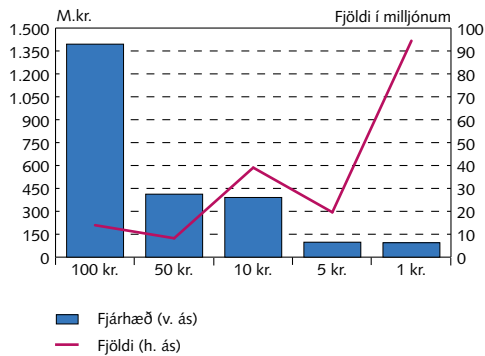
4. Þ.e. fyrstu 10 mánuði ársins, janúar til október 2010.

Mynd III-7

Seðlar í umferð í lok október 2010¹

1. Utan Seðlabanka Íslands og innlánsstofnana.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Mynd III-8

Mynt í umferð í lok október 2010¹

1. Utan Seðlabanka Íslands og innlánsstofnana.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

tímabilinu frá janúar til október 2010 voru viðskipti með 61 flokk (10 hlutabréfaflokka og 51 skuldabréfaflokk).

Greiðslumiðlar og þjónustustöðvar

Á Íslandi hefur notkun seðla og myntar verið álitin lítil í samanburði við notkunina í öðrum vestrænum löndum. Í kjölfar fjármálaáfallsins í október 2008 jukust seðlar og mynt í umferð⁵ um nær helming og hefur ekki gengið til baka til fyrra horfs. Mikil aukning hefur orðið á 5.000 kr. seðlum í umferð. Í lok október 2010 námu seðlar og mynt í umferð alls 32 ma.kr. og um helmingur af öllum seðlum í umferð voru 5.000 kr. seðlar, samtals að verðgildi 26 ma.kr. Seðlabankinn gefur að auki út 2.000 kr. seðla, 1.000 kr. seðla og 500 kr. seðla.

Heildarvelta greiðslukorta í september 2010 nam 57 ma.kr. í rúmlega 9 milljón færslum og stendur nánast í stað frá sama tímabili í fyrra þrátt fyrir hækkandi verðlag. Áfram var samdráttur í tékkaveltu og nam heildarveltan í september tæpum 5 ma.kr. í 10.000 færslum.

Fyrsta nóvember 2010 störfuðu 5 viðskiptabankar og 11 sparisjóðir á Íslandi. Þeir ráku samtals 128 afgreiðslustaði og 195 hraðbanka víðs vegar um landið. Sparisjóðirnir ráku um 32% afgreiðslustaða. Allar afgreiðslustöðvar þeirra, 41 að tölu, voru staðsettar utan höfuðborgarsvæðisins. Viðskiptabankarnir ráku 87 afgreiðslustaði þ.a. 40 afgreiðslustaði á höfuðborgarsvæðinu en 47 afgreiðslustaði á landsbyggðinni. Nokkur samdráttur hefur átt sér stað í fjölda þjónustustöðva frá árslokum 2008 og hefur 59 hraðbönkum verið lokað og 24 afgreiðslustöðum. Mest var um lokanir árið 2009. Álag á þjónustustaðina er misjafnt og er að meðaltali um 1600 íbúar um hvern hraðbanka, en 2400 íbúar um hvern afgreiðslustað.

5. Með skilgreiningunni seðlar og mynt í umferð er átt við utan Seðlabanka og innlánsstofnana.